

Je wilt je kind niet kwijtraken

Training opvoedingsondersteuning Somalische
ouders in een asielzoekerscentrum

PHAROS

Bram Tuk
M.m.v. Keen Mahamed
en Aziza Baabbi

Colofon

© 2010, Pharos Kennis- en adviescentrum migranten, vluchtelingen en gezondheid.

Deze training is oorspronkelijk ontwikkeld door Het Inter-lokaal maatschappelijke en sociaal-juridische dienstverlening en NIM, maatschappelijk werk in Nijmegen. Pharos heeft na het toevoegen van achtergrondinformatie de methode in samenwerking met de ontwikkelaars beschreven. Deze publicatie is tot stand gekomen met financiële steun van Kinderpostzegels Nederland

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar worden gemaakt door druk, fotokopie of microfilm of op een andere wijze zonder voorafgaande schriftelijke toestemming.

Auteur

Bram Tuk met medewerking van Keen Mahamed en Aziza Baabbi.

Meelezers

Lex Boogerd
Martine Geelen
Modita Heynen
Ria Menting
Wout Voskamp
Joke van Wieringen

COA Rijswijk
Het Inter-lokaal
NIM
Het Inter-lokaal
AZC / O&I Nijmegen
Pharos

Projectsecretariaat

Pharos
Herenstraat 35
Postbus 13318
3507 LH Utrecht
Telefoon 030 234 98 00
E-mail info@pharos.nl
www.pharos.nl

Foto

Foto op omslag: 'Pure Joy Somaliland' © 2010, Andy Scott Chang.

En hij zei:
Je kinderen zijn je kinderen niet.
Zij zijn de zonen en dochters van 's levens hunkering
naar zichzelf.
Zij komen door je, maar zijn niet van je,
en hoewel ze bij je zijn, behoren ze je niet toe.
Je mag hen je liefde geven, maar niet je gedachten,
want zij hebben hun eigen gedachten.
Je mag hun lichamen huisvesten, maar niet hun zielen,
want hun zielen toeven in het huis van morgen,
dat je niet bezoeken kunt, zelfs niet in je dromen.
Je mag proberen gelijk hun te worden, maar tracht niet
hen aan jou gelijk te maken.
Want het leven gaat niet terug,
noch blijft het dralen bij gisteren.
Jullie zijn de bogen, waarmee je kinderen als levende pijlen
worden weggeschoten.
De boogschutter ziet het doel op de weg van het oneindige,
en hij buigt je met zijn kracht opdat zijn pijlen
snel en ver zullen gaan.
Laat het gebogen worden door de hand van de boogschutter
een vreugde voor je zijn:
want zoals hij de vliegende pijl liefheeft,
zo mint hij ook de boog die standvastig is.

Kahlil Gibran, De Profeet¹

---

¹ Citaat uit De Profeet van de in Libanon geboren dichter Kahlil Gibran. Dit boek combineert Westerse en Oosterse mystiek en werd in meer dan veertig talen vertaald.

Inhoudsopgave

Inleiding	7
Deel I Achtergrondinformatie Somaliërs	9
1 De maatschappelijke positie van Somaliërs	10
Somaliërs: aantallen en gezinssamenstelling	10
Islam en clanachtergrond	10
Somaliërs voelen zich vaak niet thuis in Nederland	11
Somaliërs aarden niet gemakkelijk in Amerika en West-Europa	11
Onderwijspositie Somalische kinderen in Nederland	12
Intensieve begeleiding en samenwerking noodzakelijk	13
Wel kennis geen indoctrinatie	13
2 Opvoeden in Nederland	14
Opvoedingswaarden Somalische ouders	15
Enkele specifieke kenmerken van de opvoeding in Somalische gezinnen	16
De invloed van oorlog, armoede en wetteloosheid	18
Ondersteunen bij opvoeden als bouwsteen psychische herstel	19
Gespecialiseerde hulp soms noodzakelijk	20
Invloed van bestaan als asielzoeker	20
Ondanks opvoedhindernissen problematiseren voorkomen	21
Kindermishandeling	22
Meisjesbesnijdenis	23
Korte samenvatting eerste deel	24
Deel II De Training	25
3 Beschrijving training	26
Training in het kort	26
Doelgroep en doelen	27
Effect op ouders	27
Effect op kinderen	28
Kenmerken en methodische aspecten	28
Training voor vaders	30
Vorbereiding:	31
Tijdens de cursussen:	32
Vorbereidings- en uitvoeringstijd	32
Kennis, vaardigheden en attitude van de trainers	33
4 Beschrijving programma bijeenkomsten	34
Bijeenkomst 1 Kennismaken en vertrouwen krijgen	34
Bijeenkomst 2 Belonen, straffen en negeren	38
Bijeenkomst 3 Een goede ouder wat is dat?	41

Bijeenkomst 4 Wat bleef liggen, terugkijken en afscheid	45
Nawoord	49
Bijlage 1 Flyer	50
Bijlage 2 Belonen, straffen en negeren.	51
Bijlage 3 Pluimen; Toverstafjes bij het opvoeden van kinderen 5-10 jaar	53
Bijlage 4: Angsten van het kind	55
Bijlage 5: Valkuilen binnen de opvoeding (auteur Aziza Baabbi).....	56
Bijlage 6 Top 10 Tips voor ouders.....	58
Bijlage 7 Evaluatie Somalische moeders	59
Literatuur	61

Inleiding

Er zijn naar schatting 28.000 Somaliërs in Nederland. Zij behoren tot de grote groep vluchtelingen die vanaf het begin van de burgeroorlog in de tachtiger jaren van de vorige eeuw het land verlaten hebben. Het is een jonge en kinderrijke groep. Somalische ouders, zo blijkt in de praktijk, hebben bij hun binnenkomst in Nederland behoefte aan informatie over opvoeden en schoolgaan in Nederland. Meerdere onderzoeken onderschrijven de noodzaak van opvoed- en gezinsondersteuning voor deze groep. Niet in de laatste plaats omdat de Somaliërs die in Nederland arriveren uit een land komen dat grotendeels is verwoest en beschadigd door oorlogsgeweld. Daardoor kwamen gezins- en familieleden om, werden gezinsleden gescheiden van elkaar en konden ouders hun kinderen soms onvoldoende ondersteunen. De grote kloof tussen opvoedingswaarden en opvoedingspraktijk in de herkomstgebieden en in Nederland versterkt de noodzaak van laagdrempelige en vraaggerichte ondersteuning. Zorg- en hulpverleners in de asielzoekerscentra onderschrijven de noodzaak hiervan, maar al bestaande cursussen opvoedingsondersteuning zijn onvoldoende bruikbaar. Zowel qua inhoud als werkwijze sluiten deze onvoldoende aan bij de leefwereld van deze ouders die recentelijk naar Nederland afreisden. Ze zijn onbekend met en voelen zich nog onwennig bij dit soort methoden. Ze willen wel graag advies op basis van eigen vragen en ervaringen. Zij ervaren, zo vlug ze in Nederland, zijn het anders zijn en willen niet dat hun kinderen in Nederland van hen zullen vervreemden. Ook vrezen ze de Nederlandse instanties die kinderen mogelijk van hen kunnen weghalen. De titel “Je wilt je kind niet kwijtraken” is daarom gekozen.

In de loop der jaren is in de asielzoekerscentra op beperkte schaal ondersteuning en training aangeboden om ouders te ondersteunen bij het opvoeden van hun kinderen. Ook nu voeren lokale welzijnsorganisaties en preventieafdelingen van ggz-instellingen dergelijke trainingen uit maar op zeer beperkte schaal. Dergelijke trainingen zijn niet overdraagbaar beschreven. Met het schrijven van deze kant en klare trainingsmethode wordt het voor meer organisaties gemakkelijker om in asielzoekerscentra aan de slag te gaan. Tevens beoogt deze publicatie, met name in het eerste deel, de noodzaak te laten zien van opvoedondersteuning en deze te agenderen.

Deze beschrijving is gebaseerd op drie trainingen, uitgevoerd binnen het asielzoekerscentrum in Nijmegen. Twee voor moeders, een voor vaders. Twee samenwerkende welzijnsorganisaties Het Inter-lokaal en NIM voeren deze trainingen uit. De twee trainers, goed ingebed in het lokale welzijnswerk en ervaren in opvoedondersteuning, slagen er in deze moeilijk toegankelijke groep te bereiken. Het resultaat is een vraaggerichte en interactieve aanpak, die soms meer op groepsmaatschappelijk werk lijkt dan op de gestructureerde opvoedcursussen als Opvoeden en Zo. Pharos heeft ook op basis van evaluaties met twee groepen deelnemers deze training beschreven. Ook elementen uit bestaande opvoedcursussen zijn daarbij gebruikt. Daarnaast is gebruik gemaakt van onderzoeksliteratuur en praktijkkennis en -ervaringen.

De etnische achtergrond van de trainers: Somalisch en Marokkaans is van groot belang voor het succes gebleken. Niet in de laatste plaats omdat de ouders, ondanks de vragen die zij hebben, niet vanzelfsprekend aan deze training deelnemen en actief geworven moeten worden. Door de (gedeeltelijk) gemeenschappelijke etnische en taalachtergrond verwachten deelnemers erkenning, herkenning en vertrouwen. Het COA, waarmee de trainers intensief samenwerken is positief over deze aanpak. In het centrum zien de medewerkers hoe zinvol dit is. Vanuit het landelijk beleid is de COA met name zeer te spreken over de plaatselijke inbedding.

Het eerste deel van deze publicatie biedt achtergrondinformatie over Somaliërs in Nederland en over specifieke opvoedingshindernissen die voor de trainers nuttig is. Maar informatie uit dit eerste deel kan eveneens goed gebruikt worden om beleidsmedewerkers en managers te motiveren om een dergelijke training te agenderen en mogelijk te maken. Het tweede deel is de feitelijke handleiding van de training.

'In vergelijking met andere migrantengroepen in Nederland komen deze Somaliërs uit een heel andere wereld. Dat is eigenlijk ook niet raar. Ze zijn van de eerste generatie en hebben zoveel meegemaakt. Zeker als ze in het centrum wonen, zijn er nog zoveel onzekerheden.' Daarbij gaat het erg vaak om gebroken gezinnen en gebroken families. Familieleden wonen in vluchtelingenkampen in Somalië en zijn verspreid over de hele wereld. Ze hebben net als veel Turkse en Marokkaanse ouders behoefte aan ondersteuning. Ze hebben vragen over het verschil tussen hoe zij zelf opgevoed zijn en hoe ze moeten opvoeden in Nederland. De samenwerking met school, contacten met kindbescherming en jeugdzorg; dat zijn vragen die Somaliërs gemeen hebben met ander migrantengroepen. Maar omdat er nog zoveel andere existentiële onzekerheden zijn, zijn hun vragen over opvoeding acuter. De draad met het gewone leven is voor deze groepen heel dun. Er is zoveel wanhoop. Je kan deze gezinnen niet vergelijken met de tweede generatie migrantengezinnen in Nederland. Hoe lastig ook te organiseren, opvoedingsondersteuning is geen luxe. Dit zou er gewoon bij moeten horen. Het zou een vast onderdeel moeten zijn van het oriëntatietraject van de COA. Je moet het ook echt in het Somalisch doen en niet iedereen kan dit. Daarbij is het inschakelen van de sleutelpersonen erg belangrijk. Je komt gelukkig veel sterke vrouwen tegen die als voorbeeld kunnen gelden voor de anderen'. (citaat trainer)

Deel I

Achtergrondinformatie

Somaliërs

1 De maatschappelijke positie van Somaliërs

Om de training te geven is het nuttig kennis te hebben over de achtergronden van de Somalische asielzoekers. De kennis in dit hoofdstuk is niet alleen bedoeld voor de uitvoerders maar ook voor beleidsmakers, omdat hier zichtbaar wordt, hoe noodzakelijk een ondersteuningsaanbod is. Achtereenvolgens staan hier demografische gegevens en informatie over culturele en religieuze achtergrond. Daarna volgen feiten over de inburgering, niet alleen in Nederland maar ook in andere Westerse landen. Vervolgens komen onderwijsambities en feitelijke onderwijsprestaties aan bod, omdat die ook een belangrijk onderwerp zijn binnen de training. Het hoofdstuk sluit af met de constatering dat alle feiten wijzen naar de noodzaak om pro-actief Somaliërs te ondersteunen met het opvoeden van hun kinderen, maar daarbij zorgvuldig aan te sluiten bij de vragen en opvattingen die zijzelf hebben.

Somaliërs: aantallen en gezinssamenstelling

Er wonen volgens het bevolkingsregister 28.000 Somaliërs in Nederland². Bijna 11.000 zijn jonger dan 21 jaar. Een kwart van de hele groep is jonger dan 10 jaar. Van de 6000 Somaliërs in de asielzoekerscentra is maar een gedeelte ingeschreven in het bevolkingsregister. Daarnaast zijn er naar schatting ook nog enkele duizenden uitgeprocedeerde Somaliërs. Daardoor is de Somalische bevolkingsgroep in werkelijkheid groter. Een aantal jaren terug was het aantal Somaliërs dat doormigreerde naar Groot Brittannië groter dan de instroom. Dat is sinds 2007 niet meer het geval.³ In 2009 vroegen 6000 Somaliërs asiel aan in Nederland. Een groot deel van de kinderen groeit op in een één-ouder gezin. Oorzaken hiervan zijn het grote aantal echtscheidingen zowel in Somalië als in Nederland en het grote aantal gezinnen dat door politiek- en oorlogsgeweld uit elkaar is gevallen.

Islam en clanachtergrond

Op een enkele uitzondering na zijn Somaliërs soennitische moslims. Van oudsher is de Islam van de Somaliërs niet orthodox van aard. Als nomaden hechtten zij minder aan strakke geloofsvoorschriften en het gezag van geestelijk leiders.⁴ Maar door recente politieke en religieuze veranderingen is dat in Somalië sterk veranderd. De militante moslimbeweging Al-Shahaab heeft steeds meer invloed in een aantal gebieden in Somalië. In Somalië is de samenleving opgedeeld in clans. Deze clanstructuur is zeer bepalend. Hierdoor ging men er vanuit dat clanachtergrond ook in Nederland een belangrijke rol speelt. Dit blijkt voor jonge Somaliërs - in de meerderheid in Nederland - niet op te gaan. Zij kennen hun clanachtergrond wel, het speelt in enige mate een rol in hun identiteit, maar zij beoordelen andere Somaliërs hier niet op⁵.

---

²CBS statline, geraadpleegd 27-7-2010

³ Klaver, J., Poel, P. & Stouten J. (2010). Somaliërs in Nederland; een verkenning van hun maatschappelijke positie en aanknopingspunten voor beleid. Regioplan, in opdracht van het ministerie van VROM. Amsterdam: Regioplan.

⁴ Moors J.A., Reek Vermeulen, E. van den & Siesling, M. (2009). Voedingsbodem voor radicalisering bij kleine etnische groepen in Nederland, een verkennend onderzoek in de Somalische Pakistaanse, Koerdische en Molukse gemeenschappen. IVA: Tilburg.

⁵ Moors, J.A., Reek-Vermeulen, E. van den & Siesling, M. (2009). Voedingsbodem voor radicalisering bij kleine etnische groepen in Nederland, een verkennend onderzoek in de Somalische Pakistaanse, Koerdische en Molukse gemeenschappen. Tilburg: IVA.

'Ik ga zelf nooit in op de clanachtergrond van de Somaliërs. Of je nu uit het noorden of het zuiden komt, ik benoem die achtergronden niet. Natuurlijk hoor ik dingen, ik herken een accent, maar ik vind het niet belangrijk.'(citaat trainer)

Somaliërs voelen zich vaak niet thuis in Nederland

Een groot deel van Somaliërs in Nederland voelt zich niet helemaal thuis. Ook zijn ze niet "thuisgeraakt".⁶ Met thuisraken wordt onder meer bedoeld dat zij op de hoogte zijn van belangrijke wet- en regelgeving, van gebruiken, gewoonten en omgangsvormen van Nederlandse voorzieningen. De groepen Somalische vluchtelingen die als eersten eind tachtiger, begin negentiger jaren naar Nederland gekomen zijn, waren in vergelijking met de gemiddelde Somalische bevolking hoger opgeleid, maar zij hebben desondanks veel moeite om betaald werk te vinden. Groepen Somalische vluchtelingen die later komen hebben te maken gehad met wetteloosheid, toenemende maatschappelijke chaos, fundamentalisme en oorlogsgeweld.^{7 8} Zij hebben weinig kans gehad om naar school te gaan. Er is zowel bij ouders als bij hun kinderen veel analfabetisme wat hun scholing en opleidingsmogelijkheden ernstig bemoeilijkt. Mede daarom hebben ze een lage sociaaleconomische status en staan onder aan de inkomensladder. De werkeloosheid is groot, probleemgedrag en criminaliteit komen bij Somalische jongeren vaak voor. Ze zijn oververtegenwoordigd in de verdachtencijfers⁹. In de verschillende hier geciteerde onderzoeken wordt, zonder veel uitleg, een verband gelegd tussen psychische problematiek en psychotrauma's ontstaan door oorlogsgeweld en ander schokkende gebeurtenissen. Somaliërs zelf leggen dat verband niet. Wat wij vermijding en ontkenning noemen, is voor Somaliërs een vanzelfsprekende manier om met het doorstane oorlogsgeweld om te gaan.¹⁰

Somaliërs aarden niet gemakkelijk in Amerika en West-Europa

Niet alleen Nederland, maar ook in veel andere Europese landen en in Amerika aarden Somaliërs moeizaam. In de Amerikaanse staat Minnesota waar 60.000 Somaliërs wonen, verloopt de integratie erg moeizaam.¹¹ Somalische kinderen presteren er slecht op school en hebben ontwikkelingsachterstanden. Somalische jongeren vertonen veel gedragsproblemen en agressie. Enkele uit Minnesota afkomstige jongeren zijn teruggekeerd naar Somalië en hebben zich aangesloten bij Islamitische terreurbewegingen¹². In Groot-Brittannië, waar zich in de negentiger jaren ook Somaliërs uit Nederland en Scandinavië vestigden, wonen naar schatting 100.000 tot

---

⁶ Reek, van den, E.W.A. (2001). Somaliërs en integratie, een profielschets. Wetenschapswinkel, Katholieke Universiteit Brabant.

⁷ Klaver, J. & Welle, I. van der (2009). Vluchtelingenwerk Integratiebarometer 2009. Een onderzoek naar de integratie van vluchtelingen in Nederland. Regioplan, in opdracht van Vluchtelingenwerk Nederland. Amsterdam: Regioplan.

⁸ Klaver, J., Poel, P. & Stouten J. (2010). Somaliërs in Nederland; een verkenning van hun maatschappelijke positie en aanknopingspunten voor beleid. Regioplan, in opdracht van het ministerie van VROM. Amsterdam: Regioplan.

⁹ Kromhout, M. & San, M. van (2003). Schimmige werelden, nieuwe etnische groepen en jeugdcriminaliteit. Den Haag: Ministerie van Justitie Boom.

¹⁰ Mehrzad, A., Halane, A. & Gasle, S. (2009). Geef me raad. Deskundigheidsbevordering ggz-professionals geestelijke gezondheid Somaliërs. Utrecht: Pharos.

¹¹ Degni, F., Pontinen, S. & Molsas, M. (2006). Somali Parents' Experiences of Bringing up Children in Finland: Exploring Social-Cultural Change within Migrant Households [52 paragraphs]. *Forum: Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, volume 7nr 3.

¹² January 18, 2009. Bob Drogin Los Angeles Times <http://articles.latimes.com/2009/jan/18/nation/na-missing18/2>

250.000 Somaliërs.¹³ Ook daar is de situatie niet rooskleurig.¹⁴ Er is sprake van grote werkloosheid, kinderen presteren op school veel slechter dan kinderen uit andere vluchtelingengemeenschappen, er zijn veel gebroken gezinnen, schooluitval en schoolgeweld. Door stigmatisering en buitensluiting zoeken jongeren hun heil bij bewegingen van radicale moslims. Die stigmatisering nam hevig toe, nadat duidelijk werd dat Somaliërs betrokken waren bij de metroaanslag in 2005. Intussen lijkt het tij te keren. Jongeren en vrouwen worden steeds actiever in gemeenschapsactiviteiten en ook worden Somaliërs steeds vaker gekozen als burgemeester of raadslid.¹⁵ Dergelijke voorbeeldfiguren spelen een positieve rol. Voor de Somaliërs die persoonlijk geleden hebben onder de burgeroorlog geven deze ontwikkelingen hoop op een betere toekomst. Voor de jeugd zijn positieve identificatiefiguren erg belangrijk.

Onderwijspositie Somalische kinderen in Nederland

Vluchtelingenouders willen niets liever dan dat hun kinderen in het nieuwe land kansen krijgen en die kansen ook grijpen. Niet in de laatste plaats omdat zij menen dat zij die kansen zelf niet (meer) hebben. Dat lukt Somalische kinderen nog niet goed. Veel kinderen hebben ook door de oorlogssituatie geen of weinig onderwijs gehad in Somalië. Zij presteren in Nederland relatief slecht, ook in vergelijking met andere migranten- en vluchtelingengroepen. Relatief veel kinderen komen in het speciaal onderwijs terecht.¹⁶ Onder jongens is schoolverzuim en schooluitval in het VO en het MBO erg groot.¹⁷ Deze lage prestaties en aanpassingsproblemen hoeven geen verbazing te wekken omdat deze kinderen beginnen met kennis- en ontwikkelingsachterstanden en andere factoren die de schoolcarrière belemmeren. Ook Somalische ouders zijn zelf laag opgeleid, spreken vaak beperkt Nederlands en hebben weinig kennis van het Nederlandse schoolsysteem en de rol die van hen verwacht wordt. Het beeld wat deze ouders van een school hebben en de verwachtingen van de rol van de leerkrachten komt niet overeen. Mede daardoor verloopt de communicatie tussen ouders en de scholen moeizaam. Ook speelt mee dat Nederlandse docenten niet altijd competent zijn om met deze ouders samen te werken of terughoudend zijn om dat te doen vanwege de extra tijd die dit kost¹⁸. Soms, zo leert de praktijk, trekken docenten ook snel conclusies, bijvoorbeeld over psychologische problemen vanwege traumatische gebeurtenissen. Dat kan tot gevolg hebben dat leerkrachten lage verwachtingen hebben en dat de oorzaak van leerachterstanden niet adequaat onderzocht wordt. Veel ouders hebben, gezien de ontwikkelingsachterstanden, de onderwijsachterstand van hun kinderen en hun onbekendheid met de eisen van scholen, onrealistische verwachtingen over de schoolcarrières van hun kinderen. Het onderwijsondersteunend gedrag van ouders schiet mede daardoor vaak tekort. Dat leidt tot teleurstellingen bij ouders. Kinderen kunnen daardoor in de knel komen. Om adequaat partnership met de school mogelijk te maken is een eerste stap dat ouders voorgelicht worden over het Nederlandse onderwijs en zich enigszins toegerust voelen om samen te werken met de scholen van hun kinderen. Scholen zullen extra moeten investeren in contacten met ouders, instellingen en eigen organisaties van Somaliërs.

---

¹³ http://en.wikipedia.org/wiki/Somalis_in_the_United_Kingdom

¹⁴ Rutter, J. (2006). *Refugee Children in the UK*. Maidenhead, England: Open University Press.

¹⁵ zie 11

¹⁶ Bouwmeester M., Dekovic, M. & Groenendaal, H. (1998). *Opvoeden in Somalische vluchtelingengezinnen in Nederland*. Assen: Van Gorcum & Comp.

¹⁷ Moors, J.A., Reek-Vermeulen, E. van den & Siesling, M. (2009). *Voedingsbodem voor radicalisering bij kleine etnische groepen in Nederland, een verkennend onderzoek in de Somalische Pakistaanse, Koerdische en Molukse gemeenschappen*. Tilburg: IVA.

¹⁸ Baan, J., Tuk, B. (2008) *Thuis in burgerschap – Praktijkboek en DVD; Sociale integratie en actief burgerschap in het onderwijs*. Utrecht: Pharos.

Een voorbeeld van een onderwerp dat in de training regelmatig ter sprake komt is de tegenstelling tussen wat docenten op school van kinderen verwachten en de opvatting van de leerling en ouders over wat “juist” gedrag is. Docenten vinden migrantenleerlingen soms niet assertief genoeg. Ze volgen “braaf” op wat docenten en medeleerlingen hen vragen. Ze slaan hun ogen neer als de docent hen aanspreekt, wat docenten ervaren als “slaafs”. Migrantenouders zijn hier vaak zeer verbaasd over. Wat in hun ogen helemaal correct is, respect tonen, een docent niet tegenspreken en behulpzaam zijn naar de andere kinderen wordt in Nederland blijkbaar afgekeurd? (bron: trainer)

Intensieve begeleiding en samenwerking noodzakelijk

De ervaring van zelforganisaties en hulpverleners leert dat ook Somaliërs die al langer in Nederland wonen de weg naar de reguliere instellingen vaak niet weten te vinden. Het is daarom volgens het rapport *Somaliërs in Nederland* ¹⁹ noodzakelijk om Somaliërs al in de eerste periode van opvang in Nederland goed te informeren en intensief te begeleiden. De afstand tot de Nederlandse samenleving en de belemmeringen binnen de groep zijn dusdanig groot dat de geboden ondersteuning gedurende de opvang en tijdens de inburgering onvoldoende is om die aansluiting te vinden. Er is volgens dit rapport behoefte aan uitgebreide informatie in eigen taal, bijvoorbeeld rondom de opvoeding van kinderen in Nederland, over het Nederlandse schoolsysteem en over de arbeidsmarkt. Maar ook lijkt aandacht noodzakelijk voor hoe de Somaliërs geholpen kunnen worden met het verwerken van oorlogsgeweld. Een belangrijke voorwaarde voor alle activiteiten is volgens de onderzoekers het betrekken van en samenwerken met de doelgroep. Dan kan ondersteuning geboden worden door mensen die de taal spreken en bekend zijn met de Somalische cultuur. Het lijkt niet nodig om hele nieuwe interventies te ontwikkelen maar wel moeten bestaande instrumenten zo ingericht worden dat de groep wordt bereikt en adequaat bediend.

Wel kennis geen indoctrinatie

Ouders, die nog in de opvangcentra wonen en niet weten of zij in Nederland mogen blijven, hebben geen vanzelfsprekende oriëntatie op integratie in de Nederlandse samenleving. Op basis van eerdere ervaringen bijvoorbeeld in het asielzoekerscentrum 's-Gravendeel blijkt echter dat opvoedsteun ook in dit stadium het welzijn van kind en ouders verbetert. ²⁰ Desgevraagd willen ouders graag weten hoe Nederlandse gezinnen opvoeden, hoe het Nederlands onderwijs functioneert, wat opvattingen zijn over verzorging en hoe ze gezondheidsproblemen van kinderen kunnen voorkomen of verminderen. Ook willen ze weten hoe instellingen werken die zich mogelijk met hun kinderen gaan “bemoeien”. Opvoeden is een privé kwestie, dus instanties en overheden die ouders daarbij willen ondersteunen dienen respectvol om te gaan met het aanwezige opvoedkundig kapitaal. Somalische ouders hebben behoefte aan kennis over de nieuwe samenleving, maar net zoals veel andere migrantengroepen in Westerse landen, zijn zij beducht voor indoctrinatie. Ze vrezen de nieuwe opvoedwaarden en veronderstellen dat zij vervreemd zullen raken van hun eigen kroost. In het volgende hoofdstuk komt deze problematiek uitgebreid aan de orde

---

¹⁹ Klaver, J., Poel, P. & Stouten J. (2010). Somaliërs in Nederland; een verkenning van hun maatschappelijke positie en aanknopingspunten voor beleid. Regioplan, in opdracht van het ministerie van VROM. Amsterdam: Regioplan.

²⁰ Swart-Parengkuan, Nina. (2008, juni). Preventieprogramma voor psychosociale problematiek bij jeugdigen en hun ouders/verzorgers verblijvend in asielzoekerscentra. 's-Gravendeel: MOA.

2. Opvoeden in Nederland

'In Nederland gehoorzamen ouders hun kinderen en is het kind de baas, terwijl in Somalië de ouders de baas zijn.' ²¹

Dit hoofdstuk beschrijft dat de opvoedingswaarden van niet Westerse migranten in Nederland vaak een afspiegeling zijn van hun eigen traditionele opvoeding. Het belicht de opvoedingsdoelen van Somaliërs in volgorde van belangrijkheid en de noodzaak om in de opvoedingsondersteuning daar op aan te sluiten. Ook gaat dit hoofdstuk over de ambivalentie van Somalische ouders ten opzichte van de "Nederlandse" opvoedingswaarden. Kort wordt ingegaan op enkele specifieke aspecten als het ontbreken van onderscheid in baby-, peuter-, kleuter-fase, de rol van godsdienst als richtsnoer, gender-opvattingen, de rol van vaders, opvattingen over gezag en respect en het gegeven dat er veel eenoudergezinnen zijn.

De invloed van oorlog, armoede en wetteloosheid komt ter sprake, waardoor er veel incomplete gezinnen en beschadigde ouders en kinderen zijn. Analfabetisme en morele "verwildering" worden als gevolgen genoemd. Beschreven wordt dat methoden waarbij opvoeders geïnformeerd worden over schoolgaan en opvoeden een helend effect hebben. Immers ouders krijgen weer handvatten om hun ouderlijke rol op te pakken. Het leven in een asielzoekerscentrum als bron van stress voor ouders en de invloed hiervan op het opvoeden wordt besproken. Ervaringen met (oorlogs-) geweld en een aantal maatschappelijke en psychologische factoren maken Somalische kinderen kwetsbaar voor kindermishandeling, al ontbreekt hard bewijs hiervoor. Ook is er aandacht voor meisjesbesnijdenis, een specifieke vorm van kindermishandeling, die in Somalië vaak voorkomt.

Opvoedingswaarden en opvoedingspraktijk vaak onbewust

Ouders maken - bewust of onbewust – keuzes in hoe zij opvoeden. Migrantenouders die kort in Nederland zijn, zullen in eerste instantie teruggrijpen op de cultuur en de gangbare opvoedingsstijl van het moederland.²² Ouders in traditionele, niet Westerse culturen, die zelf weinig opleiding hebben, zijn niet gewend om te reflecteren op hun opvoedingswaarden en stijl. Zij reproduceren de opvoeding van hun eigen ouders en andere familieleden. Vaak is daarbij sprake van strikt vastgelegde rollen. Als ouders een lage sociaaleconomische status hebben, zijn zij zozeer in beslag genomen door de strijd om het bestaan dat opvoeden voor hen vooral voeden en verzorgen van kinderen betekent. Meestal is er dan sprake van een autoritaire manier van opvoeden. Veel ouders komen uit landen waar het collectief van kerngezin, familie, grootfamilie, clan, etnische groep belangrijk is omdat het bescherming biedt. In Nederland en veel andere Westerse landen ligt de nadruk, zeker in de midden en hogere klassen, op individuele ontplooiing. Hoewel het vaak gehanteerde onderscheid individueel georiënteerde en collectief georiënteerde samenlevingen nogal globaal is en de grote individuele verschillen tussen mensen lijkt te ontkennen, helpt het om inzicht te krijgen in de functie van specifieke opvoedingswaarden als respect hebben, gehoorzamen en goed gedrag. Het zijn waarden die in landen, waarin geen collectieve voorzieningen zijn als verzekeringen, uitkeringen en zorginstellingen, functioneel zijn omdat ze de samenhang bevorderen en aanzetten tot onderlinge steun en zorg.

---

²¹ Nieuwhof, A. (2004). Somalische ouders centraal: de aanpak in het project Ondersteuning Somalische gezinnen. Gouda : JSO expertisecentrum - 34 p.

²² Pharos Dossier preventieve opvoedingsondersteuning.
http://www.pharos.nl/uploads/_site_1/Pdf/Jeugd/Kd-Opvoeding_pdf.pdf

Opvoedingswaarden Somalische ouders

In onderstaand schema zijn de verschillen te zien tussen wat Somalische ouders belangrijk vinden in de opvoeding en wat in veel autochtoon Nederlandse gezinnen belangrijk is.²³ Opvoedingswaarden ontstaan niet in een vacuüm. Als ouders presteren erg belangrijk vinden is dat, zoals bekend bij vluchtelingen, ook een reactie op de nieuwe leefsituatie. Ouders hebben hoge verwachtingen van het Westerse onderwijs als middel om hun kinderen te laten emanciperen in de nieuwe samenleving, ook omdat zij zelf vrezen uitgerangeerd te zijn. Maar ze zijn ambivalent over wat de nieuwe samenleving biedt. In een omgeving waarin Westers opgevoed wordt, zullen ouders soms teruggrijpen op traditionele opvoedingswaarden, om hun kinderen te behoeden voor gedragingen die zij als teken van moreel verval zien. Het is belangrijk om kennis te hebben van de waarden en de bijbehorende opvattingen van deze ouders. Enerzijds om in dialoog te kunnen gaan, maar ook om te begrijpen, waarom ouders specifiek opvoedingsgedrag vertonen. Krampachtig vasthouden aan oude waarden heeft soms te maken met onzekerheid, angst om de kinderen “te verliezen” en gebrek aan kennis over en vertrouwen in alternatieve waarden en opvoedingsgereedschappen.

Opvoedingsdoelen in volgorde van belangrijkheid	
<i>Autochtone Nederlandse ouders</i>	<i>Somalische ouders</i>
Verantwoordelijkheids gevoel hebben	Goede cijfers, hoge opleiding
Rekening houden met anderen	Gehoorzamen
Zelfstandig oordelen	Beschaafd zijn, beleefd zijn, goed gedrag
Goede manieren	Respect tonen
Verdraagzaam zijn	Voor zichzelf zorgen
Goede schoolresultaten	Slim, intelligent zijn
Behulpzaam zijn	Trouwen
Respect hebben voor ouderen	Aardig zijn
Willen weten waarom bepaalde dingen gebeuren	Cultuur en taal behouden
IJverig en ambitieus zijn	Behulpzaam zijn, zorgen voor ouders
Ouders gehoorzamen	Rekening houden met anderen
Slim zijn	Goede omgang met anderen
	Zelfstandig kiezen

Dit schema maakt de volgorde zichtbaar van opvoedingsdoelen van ouders. Deze doelen zijn vaak goed zichtbaar in de dagelijkse opvoedingspraktijk. Somalische ouders zijn zich vaak bewust dat hun opvoedingsidealen afwijken van die van de Nederlanders. Hierdoor worstelen ze soms met het integreren van verschillende opvoedingswaarden: vertrouwde waarden die zij vanuit huis meekregen en “Nederlandse” waarden. Ze voelen zich onzeker over de andere wijze waarop kinderen in Nederland worden opgevoed en weten niet of zij nu juist erg controlerend of toegevend moeten zijn²⁴. Ze zijn enerzijds bewust van de noodzaak om de opvoeding aan te passen om hun kinderen een

²³ Onderstaande alinea's, het schema en de alinea's daaronder zijn grotendeels ontleend aan: Bouwmeester M., Dekovic, M. & Groenendaal, H. (1998). Opvoeden in Somalische vluchtelingengezinnen in Nederland. Assen: Van Gorcum & Comp.

²⁴ Pels, T. & Gruijter, M. de (red.) (2005). Vluchtelingengezinnen: opvoeding en integratie. Opvoeding en ondersteuning in gezinnen uit Iran, Irak, Somalië en Afghanistan in Nederland. Assen: Van Gorcum.

Sokal, D. (2001). Psychische problemen van asielzoekerskinderen in de leeftijd van 4 tot en met 12 jaar. Scriptie sociale geneeskunde. Utrecht: NSPH.

goede toekomst in Nederland te bieden. Anderzijds zetten zij zich af tegen de Nederlandse stijl van opvoeden.

Daarin zijn ze niet uniek want ook andere migrantenouders hebben, ongeacht hun opleiding, afkomst of generatie moeite met bijvoorbeeld de grote assertiviteit van Nederlandse kinderen.

In hun ogen ontbreekt het aan respect voor volwassenen en is de seksuele moraal te vrij.²⁵ Somaliërs in Finland noemen exact dezelfde botsende opvoedingsthema's.²⁶ Zij constateren dat hun islamitische opvattingen niet overeenkomen met de Finse cultuur en vinden dat daardoor hun kinderen van hen vervreemden. Ze nemen dat de Finse samenleving kwalijk.

Veel informatie over opvoeden, die bijvoorbeeld in folders of boekjes staat, bereikt Somaliërs niet. Niet alleen omdat bij de Somaliërs in Nederland veel ongeletterden zijn, maar vooral omdat ze veel meer gewend zijn aan een orale traditie, waarin zij via verhalen leren van elkaar. De methode opvoedingsondersteuning zoals in Nijmegen, borduurt hier op door. Gesprekken die de trainers met de vaders en moeders hebben tijdens de training, worden vaak voortgezet in de gangen en kamers van de woongebouwen van de Somaliërs. Dat is ook de reden waarom er een volgende keer plotseling weer nieuwe vrouwen aanwezig zijn. Het is gedeeltelijk een community aanpak. De trainers richten zich soms bewust op de meer ontwikkelde vrouwen en/of sterke vrouwen, omdat deze binnen de gemeenschap invloed hebben.

Enkele specifieke kenmerken van de opvoeding in Somalische gezinnen

- *Fasen in ontwikkeling en opvoeding weinig bekend*

Somalische ouders maken net zoals veel Marokkaanse ouders weinig onderscheid tussen verschillende ontwikkelingsfasen en de daarbij behorende pedagogische aanpak. Bijvoorbeeld het onderscheid tussen baby, peuter- en kleuterfase kennen zij niet. De ontwikkelingsfase pubertijd onderscheiden Somaliërs wel. Zij hebben duidelijke verwachtingen over hoe hun kinderen zich op deze leeftijd moeten gedragen. Wat sinds de vorige eeuw in veel Nederlandse gezinnen gebruikelijk is geworden: het onderhandelen met pubers op basis van een zekere gelijkwaardigheid keuren veel Somalische ouders af.

'Wij kennen in onze taal geen woord voor peuter en kleuter. Somalische ouders verwennen net zoals veel Marokkaanse ouders hun baby's en peuters, geven vaak te weinig grenzen aan. In de training geven we veel uitleg over wat het oplevert om ook de jongste kinderen al serieus te nemen en met hen te praten.' (citaat trainers)

- *Godsdienst als richtsnoer in de opvoeding.*

Bijbelse en Koranvoorschriften zorgen voor de dagelijkse pedagogiek. Zoals gebruikelijk bij veel godsdienstige mensen formuleren Somaliërs hun opvoedingsdoelen vaak in religieuze

---

²⁵ Pels, T., Distelbrink, M. en Postma, L. (2009). 'Opvoeding in de migratiecontext. Review van onderzoek naar de opvoeding in gezinnen van nieuwe Nederlanders'. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

²⁶ Degni, Filio, Pöntinen, Seppo & Mulki, Mölsä (2006). Somali Parents' Experiences of Bringing up Children in Finland: Exploring Social-Cultural Change within Migrant Households. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, 7(3), Art. 8, <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0114-fqs060388>. geraadpleegd 28-7-2010

voorschriften. Bidden, vasten, Koranles en leven naar voorschriften uit de Koran. Ouders vinden dat hun kinderen betere mensen worden als zij zich hieraan houden. Zeker in de pubertijd betekent dit dat men gedrag verwacht dat sterk afwijkt van wat voor de autochtone jeugd gebruikelijk is. Geen alcohol, geen vrije omgang tussen meisjes en jongens, geen seks voor het huwelijk.

'Een kind is een geschenk van God. Dat verplicht ons er goed voor te zorgen.'
(citaat deelnemer)

- *Regels, gezag en discipline*

Somalische ouders vinden gehoorzaamheid een belangrijk opvoedingsdoel (zie schema). Respect hebben voor andere volwassenen, gehoorzaamheid en beschaafd gedrag vinden zij erg belangrijk in de opvoeding. Regels zijn noodzakelijk. Hoewel zij uitleg daarover zeker zinvol vinden, gaan ze snel over tot straffen. Zij zullen eerder boven dan naast het kind gaan staan en gehoorzaamheid afdwingen. Boos worden en slaan is in Somalië gebruikelijk. Op lijfstraffen rust geen taboe.

'Ouders weten niet wat van hen verwacht wordt. Als ze niet mogen slaan, verwachten zij dat hun kinderen net zo "brutaal" worden als Nederlandse kinderen. Tegelijkertijd willen ze wel van ons weten hoe het er echt aan toe gaat in Nederland. Ook al komen ze altijd te laat, zowel de moeders als de vaders zijn hartstikke leergierig.' (citaat trainer)

- *Gender.*

Binnen de traditionele opvoedingscultuur van veel niet Westerse allochtonen bestaat een sterk onderscheid in de benadering van jongens en meisjes en de sekserollen die hen toegekend worden.²⁷ Het komt er vaak op neer dat van meisjes enerzijds verwacht wordt dat zij op school goed presteren, anderzijds worden ze door veel huishoudelijke taken voorbereid op een toekomstige rol van echtgenote en moeder. Dat knelt soms. Jongens krijgen doorgaans veel vrijheid maar hebben, als vader afwezig is, soms de verantwoordelijkheid voor het gehele gezin. Als jongens op school slecht presteren wordt dat vaker dan bij een meisje door de vingers gezien.

- *Vaders.*

Somalische mannen worstelen in Nederland vaak met hun rol als opvoeder. Hoewel de dagelijkse opvoeding van kinderen in Somalië met name een "vrouwenzaak" is, spelen vaders wel degelijk een belangrijke rol. Zij vertegenwoordigen het familiegezag. Die rol is behalve ingegeven door traditie ook gebaseerd op een feitelijke positie als kostwinner. Door de grote werkeloosheid hebben veel mannen die positie niet meer. Vaders verliezen daardoor aan gezag. Daar komt bij dat in Nederland de traditionele Somalische manier om dat gezag te doen gelden, onderwerping en slaag, sterk afgekeurd wordt. Dat geeft Somalische vaders soms het gevoel met lege handen te staan. Het vraagt van hen veel aanpassing om een actievare rol in de opvoeding en het huishouden op zich te nemen. Er zijn vaders die deze stap kunnen maken, maar velen lukt dat niet. Het gevoel te falen als kostwinner belemmert veranderingen richting "modern" ouderschap. Daarom is het belangrijk om ook aan vaders opvoedingsondersteuning aan te

---

²⁷ Kosec H. (2005). Projectplan Genderbewust opvoeden in Rotterdam. Skala: Rotterdam

bieden. Als dat niet te organiseren valt, kan daar indirect aan gewerkt worden door in de training voor de moeders keer op keer stil te staan bij ieders rol.

‘De moeder is de basis van de opvoeding van de kinderen; zij leert haar kinderen alles en zij geeft hen alles zoals goede voeding, goede verzorging, liefde en ze doet alles voor hen, maar de vader heeft een andere taak. Hij is bijvoorbeeld verantwoordelijk voor de financiën van het gezin, controleert regelmatig het huiswerk van de kinderen, heeft goed contact met de leerkrachten en lost hun problemen buitenshuis op.’²⁸

- *Alleenstaande moeders.*

Somalische moeders hebben, doordat zij hun kinderen vaak alleen opvoeden en ook geen steun hebben van andere mannelijke familieleden, moeite om de jongens op te voeden. De jongens weten niet anders dan dat zij zich onafhankelijk mogen opstellen. Moeders zijn onvoldoende gewend om naar de jongens toe hun gezag te doen gelden. In de training is er veel aandacht voor de manier waarop moeders dat kunnen doen.²⁹

De invloed van oorlog, armoede en wetteloosheid

Culturele invloeden bepalen de opvoeding, maar extreme levensomstandigheden kunnen eveneens een sterke invloed hebben. Als mensen lang in armoedige omstandigheden leven, als zij te maken krijgen met oorlogs- en ander geweld, als zij verdreven zijn van hun woongebieden heeft dat veel impact op kind en gezin.

- Gezinnen en families zijn vaak incompleet zijn, waardoor basale zorg en steun ontbreekt. Niet alleen het kerngezin is incompleet, maar ook op de *extended family* (grootfamilie), in veel herkomstlanden cruciaal, kan nu geen beroep meer worden gedaan.
- Als kind of als volwassene (de dreiging van) oorlogsgeweld meemaken, kan veel directe en indirecte gevolgen hebben. Verlies van dierbaren en andere schokkende gebeurtenissen kunnen leiden tot psychologische schade zoals psychotrauma's. Zowel tijdelijke, langdurige als uitgestelde effecten zijn mogelijk. Sombereheid is een veel voorkomende klacht. Psychologische beschadiging van ouders kan leiden tot verwaarlozing of zelfs tot mishandeling van kinderen. Het opvoeden van kinderen die beschadigd zijn vraagt veel van de pedagogische aanpak van ouders. Als ouders daar zelf niet toe in staat zijn, bijvoorbeeld omdat zij de problemen van hun kind niet herkennen, kan in een gezin cumulatieve stress ontstaan.

Anarchie, politieke en religieuze terreur en maatschappelijke wanorde bedreigen op veel manieren de ontwikkeling van kinderen met mogelijke gevolgen als analfabetisme en morele “verwildering.”

‘Ik merk bij de jonge Somaliërs die recent naar Nederland gekomen zijn, dat zij niet meer de traditionele respectvolle manier hebben om met ouderen om te gaan en maak me daar veel zorgen over’ (citaat sleutelpersoon van zelforganisatie).

- Als ouders hun kinderen onvoldoende kunnen beschermen kan dit het zelfvertrouwen en de ontwikkeling van kinderen ernstig beschadigen.

---

²⁸ Kosec H. (2005). Projectplan Genderbewust opvoeden in Rotterdam. Skala: Rotterdam

²⁹ Opmerking van de trainers

‘De groep Somaliërs is erg ontheemd en heeft moeite zich aan te passen aan de regels. Het dag en nacht ritme is verstoord, er is veel geluidsoverlast, kinderen hebben moeite met mijn en mijn en kinderen zijn vaak laat buiten’ (citaat COA medewerker).

Ondersteunen bij opvoeden als bouwsteen psychische herstel

In recente rapporten over Somaliërs in Nederland wordt veel gerefereerd aan de invloed van oorlogstrauma's.^{30 31} Deze trauma's zouden de oorzaak zijn voor een falende opvoeding. Dit roept de vraag op of behandeling van deze trauma's bij kinderen en ouders niet (eveneens) wenselijk zou zijn. Professionals die met Somaliërs werken en zelforganisaties melden inderdaad dat veel Somaliërs die nu naar Nederland komen oorlogsgeweld meegemaakt hebben. Maar naar de omvang daarvan, de gevolgen en de beleving heeft geen onderzoek plaatsgevonden. In de praktijk blijkt het vaak lastig om problemen te herleiden naar doorstaan oorlogsgeweld. Andere stressbronnen als het missen van familieleden, het wonen in een asielzoekerscentrum, alleen een kind moeten opvoeden, onbekendheid met een andere cultuur, spelen eveneens een grote rol. Met andere woorden: we hebben de specifieke problemen ten gevolge van oorlogsgeweld onvoldoende in beeld. Daarbij komt dat van andere vluchtelingen bekend is dat zij niet dezelfde betekenis aan de invloed van schokkende gebeurtenissen geven als Westerse hulpverleners. Mede daarom herkennen veel vluchtelingen zich niet in de achterliggende gedachten van preventie en behandeling van trauma's. De verdringingsmechanismen die bij slachtoffers van geweld bekend zijn, worden alleen maar sterker als men aan problemen een andere betekenis geeft en andere oplossingen zoekt³². Ervaringen in Nederland bevestigen dat ook Somaliërs opvattingen hebben over psychische gezondheid die ver afstaan van wat binnen de Nederlandse samenleving, en zeker bij hulpverleners, gebruikelijk is.³³ In de Somalische taal zijn nauwelijks woorden om psychische problemen te beschrijven en er is een groot taboe op het uiten van psychisch lijden. Bij ernstige stoornissen wordt eerder aan dinnns, bezetenheid of aan het boze oog gedacht dan aan psychische ziekten. Somalische ouders leggen zelf bij problemen van hun kinderen nauwelijks een verband met meegemaakt oorlogsgeweld.³⁴

Onderzoekers van vluchtelingenkinderen in Zweden (o.a. uit voormalig Joegoslavië) benadrukken dat focussen op trauma's bij deze kinderen ongewenst is. De door hen aangehaalde onderzoeken tonen aan, dat aanwezige post-traumatische klachten van kinderen uit oorlogsgebieden ook zonder behandeling heel sterk verminderen. Een aanpak waarbij sociale steun en de gemeenschap centraal staan, lijkt daarom een alternatief. Zij pleiten expliciet voor methoden waarbij opvoeders geïnformeerd worden over schoolgaan en opvoeden, zodat ouders meer handgrepen krijgen om hun ouderlijke rol op te pakken.

---

³⁰ Reek, E.W.A., van den (2001). Somaliërs en integratie, een profielschets. Wetenschapswinkel, Katholieke Universiteit Brabant.

³¹ Klaver, J., Poel, P. & Stouten J. (2010). Somaliërs in Nederland; een verkenning van hun maatschappelijke positie en aanknopingspunten voor beleid. Regioplan, in opdracht van het ministerie van VROM. Amsterdam: Regioplan.

³² Hjerm A., Jeppsson O. (2004). Mental health care for refugee children in exile. I: Ingleby, D (red). Forced migration and mental health: Rethinking the care of refugees and displaced persons. New York: Klouwer.

³³ Mehrzad, A., Halane, A. & Gasle, S. (2009) Geef me raad. Deskundigheidsbevordering ggz-professionals geestelijke gezondheid Somaliërs. Utrecht: Pharos.

³⁴ Bouwmeester M., Dekovic, M. & Groenendaal, H. (1998). Opvoeden in Somalische vluchtelingengezinnen in Nederland. Assen: Van Gorcum & Comp.

Dat is een voor de hand liggende gedachte. Immers ouders die greep hebben op de opvoeding van hun kinderen en zien dat het hen goed gaat, zullen zich ook beter gaan voelen. En als ouders weer zelfvertrouwen uitstralen is dat gunstig voor de ontwikkeling van kinderen.

Gespecialiseerde hulp soms noodzakelijk

Soms is gespecialiseerde hulp wel nodig. De psychische en ontwikkelingsschade kan door oorlogsgeweld, maar ook door verwaarlozing tijdens verblijf in vluchtelingenkampen, zo groot zijn dat adequate hulp voor kind en ouder noodzakelijk is. Bijvoorbeeld omdat het dagelijks functioneren erg verstoord is. Specialistische hulp zal ook nodig zijn voor die kinderen die bijvoorbeeld zwak begaafd, autistisch of dyslectisch zijn. Doorverwijzing zal vaak lastig blijken omdat ouders onbekend zijn met dit soort voorzieningen en omdat ze zeer negatieve beelden kunnen hebben van ggz en andere gespecialiseerde hulp. In eerste instantie is het zinvol om te starten met een pragmatische aanpak gericht op verstevigen van het ouderschap. Die aanpak zal positieve effecten hebben op de geestelijke gezondheid van kind en gezin. Juist als ouders vertrouwen hebben in de ondersteuning die zij krijgen, zullen zij een eventuele doorverwijzing gemakkelijker accepteren. Dat vraagt ook van Nederlandse organisaties dat zij zich inspannen om dat vertrouwen te winnen.

Invloed van bestaan als asielzoeker

Het aanvragen van een verblijfsvergunning in Nederland kost veel tijd en in die periode verblijven asielzoekers in een asielzoekerscentrum. In die periode mogen asielzoekers maar beperkt deelnemen aan het maatschappelijke leven. Er zijn in de centra oriëntatieprogramma's waarin bewoners een eenvoudige cursus Nederlands krijgen en een computercursus kunnen volgen. Ook bestaat er de mogelijkheid om werkzaamheden op het centrum te doen en daarvoor een kleine vergoeding te krijgen. Wanneer de bewoner een verblijfsvergunning heeft gekregen, kan op het centrum gestart worden met een inburgeringscursus en Nederlandse taallessen. Desondanks voelen asielzoekers zich tweede rangsburgers. Dat heeft ook met de setting van de opvangcentra te maken. Deze liggen verspreid over het land. Soms gaat het om oude kazernes en kloosters. In veel gevallen gaat het om prefab woningen. Centra liggen mondjasmaat in stedelijke gebieden en veel vaker in afgelegen en moeilijk bereikbare streken. Veel bewoners spreken over het centrum als 'the camp.' Met geüniformeerde beveiligingsmedewerkers, soms omheiningen, medewerkers met mobilifoons en verplichte momenten waarop mensen zich moeten melden, onderscheidt een centrum zich sterk van een gewone woonwijk. Mensen leven dicht op elkaar met andere bewoners met zeer verschillende achtergronden en gewoonten. Asielzoekerscentra zijn "totale instituties"³⁵ waar bewoners net zoals in ziekenhuizen, gevangenissen en kloosters het risico lopen om passief te worden en het gevoel te verliezen dat ze vat hebben op hun bestaan. De woonruimtes zijn klein. Privacy ontbreekt. Ouders en kinderen wonen vaak in één ruimte. Ook kunnen meerdere nationaliteiten in één ruimte samen wonen. Deze omstandigheden maken ook dat het opvoeden van kinderen geen gemakkelijke opdracht is. Ondanks de aangeboden activiteiten ervaren asielzoekers veel ledigheid. Het ministerie van Justitie en het COA streven naar een verblijfsduur die niet langer is dan een jaar, maar er zijn veel externe factoren die de verblijfsduur bepalen. Voorbeelden hiervan zijn: de onvoorspelbaarheid van instroom, het huisvestingsaanbod voor asielzoekers die in Nederland mogen blijven, het aanbod van opvanglocaties en de duur van de procedure. In het verleden verbleven asielzoekers vele jaren in een centrum. Het is onduidelijk wat de gemiddelde verblijfsduur nu is.

---

³⁵ Goffman, E. (1975). Totale instituties. Rotterdam: Universitaire Pers Rotterdam.

'Gezinnen hebben vaak geen gezond ritme. Iedereen doet maar wat. Kinderen maken niets af. Ze stopen halverwege met eten, maken geen huiswerk, de concentratie ontbreekt. Het is erg belangrijk om hier met de moeder over te praten. Om uitleg te geven dat zo'n ritme niet goed is voor de kinderen, maar ook niet voor de ouders'. (citaat trainster).

Hoe langer de mensen er verblijven hoe slechter hun psychische gezondheid is.³⁶ Het lange wachten, de onzekerheid over de uitkomst van de asielprocedure en andere stressfactoren verhogen de kans op het ontstaan van gezondheidsproblemen aanzienlijk. Asielzoekers zeggen zelf vaak dat deze stress belangrijker is voor het ontstaan van problemen dan de meegemaakte gebeurtenissen in het land van herkomst.

Ondanks opvoedhindernissen problematiseren voorkomen

Het leven in een asielzoekerscentrum is tijdelijk. De toekomst is in veel gevallen nog onduidelijk. Het kan zijn dat gezinnen (tijdelijk) mogen blijven, maar soms vrezen ouders terug te moeten keren. Vanwege deze onduidelijkheid, soms versterkt door wat ouders al meemaakten, leeft een aantal van hen bij de dag. Dat gaat soms ten koste van de eisen die van opvoeders in Nederland verwacht worden. Als ouders zelf een slechte psychische gezondheid hebben, kan de kwaliteit van het opvoeden te lijden hebben. Het overleven kost veel energie. Ondersteuning bij de opvoeding in het centrum heeft dan niet altijd de prioriteit.

- Ouders gaan er vaak van uit dat het hebben van de zekerheid van een verblijfsvergunning en een zelfstandige woning het opvoeden vanzelf zal vergemakkelijken. Dat komt ook omdat Somalische ouders het opvoeden niet zien als een activiteit waar zij zelf veel bewuste keuzes in maken, maar vooral de invloed van de omgeving belangrijk vinden. Wachten op "uitplaatsing" is voor deze ouders een logischer reactie dan deelnemen aan een training.
- Er is zoals al eerder beschreven bij ouders achterdocht naar het opvoeden zoals zij dat in Nederland zien. Een paradox is dat ouders die zich voelen falen in de opvoeding, adviezen en hulp eerder zullen willen afhouden. Dat kan elkaar versterken.

Gezien deze achtergronden is het belangrijk om de juiste toon te treffen bij het aanbieden van ondersteuning. Uit ervaring blijken met name moeders wel degelijk concrete opvoedingsvragen te hebben en behoefte aan ondersteuning. Wel vragen zij voldoende aandacht voor hun eigen visie en ervaringen met opvoeden en hun specifieke vragen. In Nijmegen benadrukken de trainers hoe belangrijk het is om een neutrale toon te bezigen: 'Ga uit van vragen en van behoeften. Bespreek de dingen waar zij tegenaan lopen en vermijd de term "problemen". Zeker in een groep zullen veel moeders, ook uit schaamte, hun zorgen niet graag naar buiten brengen. Respecteer dat zoveel mogelijk.'

---

³⁶ Laban C.J. (2010). Dutch study Iraqi asylum seekers. Impact of a long asylum procedure on health and health related dimensions among Iraqi asylum seekers in the Netherlands; an epidemiological study. PhD Study. Proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam.

Kindermishandeling

Kindermishandeling is 'elke vorm van voor een minderjarige bedreigende of gewelddadige interactie van fysieke, psychische of seksuele aard, die de ouders of andere personen ten opzichte van wie de minderjarige in een relatie van afhankelijkheid of van onvrijheid staat, actief of passief opdringen, waardoor ernstige schade wordt berokkend of dreigt te worden berokkend aan de minderjarige in de vorm van fysiek of psychisch letsel (Art 1 Wet op de jeugdzorg). Kindermishandeling kan ernstige gevolgen hebben voor de ontwikkeling van het kind. Soms is sprake van intergenerationele effecten. De psychologische, maatschappelijke schade en negatieve economische effecten van kindermishandeling zijn groot.³⁷

Er komen uit de praktijk regelmatig signalen dat kindermishandeling bij Somaliërs vaak voorkomt. Daar lijkt geen hard bewijs voor te zijn omdat specifiek onderzoek in Nederland niet bekend is. Wel is er indirect "bewijs". Bekend is bijvoorbeeld dat kindermishandeling in Nederland bij nieuwe groepen uit Afrika en Oost- Europa bijna drie keer zoveel voorkomt als bij autochtone Nederlanders die in een zelfde sociaaleconomische situatie leven.³⁹ Onderzoekers noemen dat een deel van deze kinderen vluchtelingenkinderen zijn waarbij traumatisering een negatieve invloed heeft op de kwaliteit van de opvoeding.⁴⁰

Ook zijn er veel signalen dat kindermishandeling een probleem is in asielzoekerscentra.⁴¹ Medewerkers en zorgverleners zien signalen maar zijn terughoudend bij het ondernemen van actie, bijvoorbeeld omdat zij vinden dat hun beroepsgeheim dit niet toelaat en hun vertrouwensrelatie met de asielzoeker geschaad wordt.⁴² Ouders, Somalische professionals, en medewerkers van eigen organisaties geven aan dat voor Somaliërs, totdat zij in Nederland binnenkomen, hardhandig opvoeden vanzelfsprekend is. Net zoals dat in de eerste helft van de vorige eeuw in veel Nederlandse gezinnen vanzelfsprekend was. Het gedwongen vertrek, de levensomstandigheden die daartoe noopten, de onzekerheid over definitieve toelating, de stress van het leven in een asielzoekerscentrum en de slechte mentale conditie zijn stuk voor stuk factoren die ieder op zich al het risico van kindermishandeling vergroten. Bij Somaliërs zijn relatief veel eenoudergezinnen en gezinnen met relatieproblemen.⁴³ Ook zijn het vaak grote gezinnen. Samengevat: traditionele opvattingen waarin kindermishandeling niet taboe is, de soms langdurige ervaringen met (oorlogs-)

---

³⁷ Wolzak, A. & Berge, I. ten (2008). Gevolgen van kindermishandeling.

http://www.nji.nl/nji/dossierDownloads/Gevolgen_Kindermishandeling.pdf

³⁹ IJzendoorn, M.H. van, Prinzie, P., Euser, E.M., Groeneveld, M.G., Brilleslijper-Kater, S.N., Noort-van der Linden, A.M.T. et al (2007). Kindermishandeling in Nederland anno 2005: de Nationale Prevalentiestudie Mishandeling van Kinderen en Jeugdigen (NPM-2005). Leiden: Universiteit Leiden.

⁴⁰ Euser, E.M. (2009). Child maltreatment: Prevalence and risk factors.

<http://www.socialsciences.leiden.edu/educationandchildstudies/childandfamilystudies/organisation/staffformer/euser.html>, geraadpleegd 16-6-2010

⁴¹ Baan, J. (2009). The kids are alright Fase1. Inventarisatie en selectie van interventies gericht op versterking van ouder- en kindcompetenties in asielzoekerscentra. Interne notitie. Utrecht: Pharos.

Mensinga Wieringa, E. (2004). Kindermishandeling op het AZC "Het zal mij een zorg zijn". Leiden: TNO Preventie en Gezondheid.

⁴³ Abdulrehman, S. & Tuk, B. (2006). Somalische jongeren in Nederland; Botsende culturen. Phaxx 02, 2006, p. 8-10. Utrecht, Pharos

geweld en de hier genoemde reeks van maatschappelijke en psychologische factoren vormen voor Somalische kinderen een bedreigende cocktail. Een cocktail die een gezonde ontwikkeling bedreigt. Daarom is het erg belangrijk dat dit onderwerp ter sprake komt in de opvoedingsondersteuning.

Meisjesbesnijdenis

Meisjesbesnijdenis is een specifieke vorm van kindermishandeling. Meisjesbesnijdenis, ook Vrouwelijke Genitale Verminking (VGV) genoemd komt in Somalië erg veel voor. Bijna 98 procent van Somalische vrouwen is besneden.⁴⁴ Na aankomst in Nederland worden ouders geconfronteerd met het Nederlandse beleid waarin alle vormen van meisjesbesnijdenis verboden zijn. De jeugdgezondheidszorg (jgz) in het asielzoekerscentrum bespreekt meisjesbesnijdenis met de ouders als één van hen uit Somalië (of een ander zogeheten risicoland) komt, volgens een speciaal hiervoor ontworpen protocol. Ook ander personeel in het centrum, verloskundigen en Somalische organisaties kunnen gevraagd en ongevraagd voorlichting bieden. In sommige steden en regio's vindt intensieve voorlichting plaats.

Een aantal ouders hoort voor het eerst dat meisjesbesnijdenis, anders dan zij altijd dachten, niet door de islam wordt voorgeschreven. Tijdens een training opvoedingsvoorlichting kan dit onderwerp spontaan ter sprake komen. Als trainers hierop voorbereid zijn, verloopt een gesprek gemakkelijker.

Vorbereiding:

- Voorafgaand aan de training dient geïnformeerd te worden of de jgz binnen het centrum de Somalische ouders actief voorlicht. Veel jgz- medewerkers maken gebruik van het gespreksprotocol meisjesbesnijdenis.⁴⁵
- Afstemming met deze medewerkers is zinvol. Enerzijds om dubbel werk te voorkomen. Anderzijds om afspraken te maken over wie wat doet en mogelijk doorverwijzing of samenwerking.
- Somalische medewerkers die een training opvoedingsondersteuning uitvoeren kunnen ook zelf al goed op de hoogte zijn van de verschillende aspecten van meisjesbesnijdenis. Soms hebben zij een "dubbelfunctie" en zijn zij ook betrokken bij de preventie van meisjesbesnijdenis, bijvoorbeeld als *sleutelpersoon preventie meisjesbesnijdenis*. Zij hebben in dat geval een training voor sleutelpersonen gevolgd en kennen de achtergronden en het Nederlandse beleid. Soms zijn ze in Somalische organisaties actief in campagnes tegen meisjesbesnijdenis. Ook voor hen is het zinvol om af te stemmen met de jgz.
- Trainers die niet goed op de hoogte zijn van de achtergronden van meisjesbesnijdenis kunnen zich informeren op www.meisjesbesnijdenis.nl. Ze kunnen in het asielzoekerscentrum nagaan bij de jgz- medewerkers, afdeling Publieke Gezondheidszorg Asielzoekers (PGA), wie hen kan ondersteunen of naar wie doorverwezen moet worden. Ook het Pharos informatie- en adviespunt (zie www.pharos.nl) kan geraadpleegd worden.

---

⁴⁴ www.meisjesbesnijdenis.nl

⁴⁵ Dit gespreksprotocol wordt binnenkort vervangen door het Standpunt Preventie van VGV door de JGZ . (zie rubriek beroepsgroepen/medische professionals op de site www.meisjesbesnijdenis.nl)

Korte samenvatting eerste deel

Dit eerste deel beschreef de specifieke achtergronden van Somaliërs in Nederland en de noodzaak om ouders te ondersteunen bij het opvoeden. Het ging in op de maatschappelijke situatie, de rol van de islam en onderwijsprestaties. Benadrukt werd enerzijds de wens van de ouders om hun kinderen in Nederland een goede toekomst te geven. Anderzijds werden de specifieke belemmeringen en uitdagingen benoemd, zoals de invloed van de ervaringen met oorlogsgeweld, armoede en wetteloosheid en het leven als asielzoeker. Kindermishandeling en meisjesbesnijdenis kwamen ter sprake. Benadrukt werd dat bestaande opvoedcursussen niet of maar zeer gedeeltelijk bruikbaar zijn. In het volgende deel staat de training zoals deze driemaal in Nijmegen uitgevoerd is, methodisch beschreven.

Deel II

De Training

3 Beschrijving training

Training in het kort

Deze training is beschreven op basis van ervaringen met drie in Nijmegen uitgevoerde trainingen binnen het asielzoekerscentrum. Twee voor moeders en een voor vaders. De training werd uitgevoerd door twee samenwerkende welzijnsorganisaties: Het Inter-lokaal maatschappelijke en sociaaljuridische dienstverlening en de Nijmeegse Instelling voor Maatschappelijk werk (NIM) in nauwe samenwerking met het COA. De training is ontwikkeld voor Somaliërs die in een asielzoekerscentrum verblijven. Deze doelgroep en de bijzondere setting van een opvangcentrum vragen een specifieke aanpak.

- De training bestaat uit vier bijeenkomsten die binnen een maand wekelijks op hetzelfde tijdstip gegeven worden
- Bij de organisatie en voorbereiding is de samenwerking met het COA, gezondheidsorganisaties en maatschappelijk werk van belang.
- De duur van de bijeenkomsten is twee uur
- Het aantal deelnemers bedraagt vijftien. Omdat er soms mensen tussentijds afvallen en anderen aanschuiven, varieert dit aantal per keer.

De onderwerpen van de vier bijeenkomsten zijn:

1 Kennismaken en vertrouwen krijgen

Kennismaken
Afspraken maken
Inventariseren van vragen rondom opvoeding; waar loop je tegenaan?
Uitleg en inleiding over de training
Evaluatie en inventariseren van onderwerpen voor de volgende keer

2 Belonen en straffen

Actuele zaken
Belonen, straffen en negeren
Evaluatie en inventariseren van onderwerpen voor de volgende keer

3: Een goede ouder

Actuele zaken
Brainstorm goed ouderschap
In gesprek over opvoeden
Evaluatie en inventariseren van de laatste onderwerpen

4: Wat bleef liggen, terugkijken en afscheid

Actuele zaken
Thema' die nog niet genoemd zijn en wel belangrijk
Evaluatie
Afsluiting

Om een indruk te geven wat een toegesneden training kan bieden, staat hier beschreven welke steun gegeven wordt.⁴⁶

- *Informatieve steun.* Bijv. informatie geven over hoe Nederlandse organisaties werken en welke houding en gedrag deze organisaties van ouders en kinderen verwachten.
- *Emotionele steun.* Aandacht en begrip hebben voor de ander, een luisterend oor bieden.
- *Beoordelingssteun.* Samen met de ouders praten over een kind of een situatie om een oordeel te vormen.
- *Advisering.* Over praktische zaken zoals voeding of kleding, maar ook over doorverwijzing naar specialistische hulp, zoals bijv. naar een medewerker van de COA, een huisarts of een woningbouwvereniging.
- *Steun door voorbeeldgedrag.* Als trainer die aspecten in je gedrag naar voren laten komen die ook in de opvoeding belangrijk zijn (bijv. aandachtig luisteren als vaardigheid). Ook voorbeelden geven hoe je als trainer zelf je kinderen opvoedt.
- *Instrumentele steun.* Dienstverlenend zijn en helpen met praktische zaken. Bijvoorbeeld om ouders te ontlasten overleggen met het COA over een gewenste interne verhuizing.

Essentieel is dat de trainer in houding en vaardigheden mee kan bewegen met de groep, goed kan invoegen en aansluit bij wat er leeft binnen de groep en de gemeenschap.

Doelgroep en doelen

Niet alle onderstaande doelen zijn te halen. Enerzijds omdat niet alle ouders vier bijeenkomsten aanwezig zijn. Anderzijds omdat de flexibele aanpak betekent dat niet alle geplande onderwerpen even intensief besproken worden. Ook lukt het maar beperkt om ouders te laten oefenen met “nieuw” gedrag. Voor veel onderwerpen geldt dat ouders er voor het eerst mee geconfronteerd worden. Een van de belangrijke onderliggende doelen is dat de Somalische ouders ermee bekend raken dat in Nederland over veel zaken gesproken kan worden. De training is feitelijk een introductie op een aantal onderwerpen waar ouders later nog vaak mee te maken krijgen. Ook al zijn onderstaande doelen niet voor alle ouders haalbaar, ze kunnen goed als leidraad dienen voor de trainers.

Effect op ouders

De ouders

- Kunnen voorbeelden geven van wat in Nederland van hen verwacht wordt op het terrein van opvoeden.
- Kunnen belangrijke waarden van de Somalische opvoeding benoemen.
- Kunnen enkele positieve waarden noemen van de Nederlandse manier van opvoeden.
- Hebben geoefend met reflectie op de eigen opvoeding.
- Hebben een positieve verwachting van het praten en overleggen met kinderen.
- Hebben vertrouwen in hun rol als opvoeder.
- Hebben kennis over opvoedingsvaardigheden als:
  - o kinderen aanspreken;
  - o kinderen compliment geven;
  - o kinderen aandacht geven;
  - o het accepteren van eigenheid en assertiviteit van kinderen;
  - o kinderen structuur geven.

---

⁴⁶ Indeling sociale steun ontleend aan: Nieuwhof A., (2004) Somalische ouders centraal: de aanpak in het project Ondersteuning Somalische gezinnen Gouda: JSO expertisecentrum.

- Hebben vertrouwen in hun vaardigheid om met de docenten van hun kinderen in gesprek te gaan.
- Accepteren hulp of verwijzing bij situaties die vastgelopen zijn.
- Hebben globale kennis over de instellingen waar zij als ouders mee te maken (kunnen) krijgen.

Effect op kinderen

- Bovengenoemde effecten bij ouders, ook al zijn ze nog maar klein, kunnen leiden tot het verbeteren van de ontwikkelingsvoorwaarden voor hun kinderen. Op termijn zou dit positieve gevolgen voor hun kinderen kunnen hebben op een aantal terreinen:
  - o Toename van zelfvertrouwen;
  - o Vertrouwensrelatie met ouders is verbeterd;
  - o Afname van klachten als slapeloosheid, stressgevoelens en eenzaamheid;
  - o Afname verwaarlozing en mishandeling;
  - o Passend onderwijs en prestaties die overeenkomen met de intellectuele mogelijkheden van kinderen.

Kenmerken en methodische aspecten

- **Etnische achtergrond trainers**
  - o Het is een training voor Somalische asielzoekers die nog nauwelijks Nederlands spreken. Zij kunnen ambivalente gevoelens hebben over “de Nederlandse opvoeding”. Het is daarom belangrijk dat een van de trainers afkomstig is uit Somalië. Als dat onmogelijk is, heeft het de voorkeur om met een allochtone trainer te werken, vanuit het idee dat die beter aansluiting vindt met deze ouders. Ook is een combinatie van een professionele (allochtone) trainer mogelijk, die samenwerkt met een sleutelfiguur uit de Somalische gemeenschap. Zoals eerder opgemerkt zijn er Somalische vrouwen opgeleid tot sleutelpersoon preventie meisjesbesnijdenis. Dit zijn m.n. vrouwen die goed Nederlands spreken en al ervaring hebben als voorlichter. Na een korte introductietraining kunnen zij mogelijk de functie van trainer opvoedingsvoorlichting vervullen. Dit vraagt wel extra voorbereiding en monitoring.
  - o In het geval dat een allochtone trainer met een Somalische tolk werkt, zijn de volgende punten van belang:
    - Bij COA medewerkers is meestal veel ervaring met lokale tolken. Onder de tolken zijn dikwijls mensen die al ervaring hebben als hulpverlener of in de voorlichting. Soms is binnen een centrum al bekend welke tolk hiervoor geschikt is. Vraag daarom hierover advies aan COA medewerkers.
    - De trainer kan de tolkdienst verzoeken om tijdens een training steeds met dezelfde tolk te werken. Een goede instructie van het programma, afspraken over samenwerking, waaronder korte evaluaties zijn erg belangrijk.
    - Hoewel dit niet de voorkeur heeft, kan een autochtone trainer de training uitvoeren samen met een Somalische of allochtone collega. Voorwaarde is wel ervaring in het werken met migranten.
    - Een tolk inzetten heeft een aantal nadelen:
      - Het is zeer tijdrovend en kostbaar
      - Zeker in een groepsgesprek is het als gespreksleider moeilijk om de regie en het overzicht te houden. Het is lastig om

- daardoor alle interacties te volgen;
- Sommige jonge tolken hebben onvoldoende kennis over het herkomstland en missen daardoor soms informatie, waardoor ze boodschappen verkeerd kunnen interpreteren.

Samenvattend:

Ideaal is om een Somalische professional in te zetten, die de gewenste competenties heeft. Er is behalve de taal nog een heel belangrijke reden om voor Somalische trainers of allochtone trainers te kiezen. Zoals al een paar keer opgemerkt kunnen migrantenouders zich vaak niet vinden in de opvoedingsdoelen van Nederlanders. Dat geldt sterk voor Somaliërs, die door een beperkte schoolopleiding en een geschiedenis van ontheemding en geweld soms afhoudend en achterdochtig zijn geworden. In Nederland "geslaagde" landgenoten kunnen de brug naar de Nederlandse samenleving gemakkelijker slaan. Dat kunnen ervaren opvoedingstrainers zijn, maar ook maatschappelijk werkers of voorlichters vanuit eigen taal en cultuur.

- **Training combineert opvoedingsondersteuning met elementen uit maatschappelijk werk en community-aanpak**
  - o De combinatie van opvoedingsondersteuning, groepsmaatschappelijk werk, maatschappelijke vorming en een community gerichte aanpak sluit goed aan bij de behoeftes van Somalische ouders. Binnen deze gecombineerde aanpak wordt ingegaan op (actuele) problemen van moeders en hun kinderen, waarbij ervaringen delen en leren van elkaar voorop staan. Ook worden tips gegeven hoe om te gaan met stress en problemen. In Nijmegen is het uitgangspunt dat besproken thema's een vervolg vinden in de gangen en woonvertrekken van het asielzoekerscentrum. Omdat niet alle ouders bij iedere bijeenkomst aanwezig zijn, moedigt men aan dat gesprekken ook na de bijeenkomsten doorgaan.
- **Training is vraaggericht en interactief**
  - o Somalische ouders hebben behoefte aan kennis over de nieuwe samenleving, met name over opvoeding en onderwijs. Maar ze zijn meestal niet gewend om te reflecteren op hun eigen opvoeding. Dat vraagt een vraaggerichte, gelijkwaardige en persoonlijke aanpak. De ouders willen bijvoorbeeld van de trainers horen hoe zij zelf met bepaalde situaties omgaan en wat hun mening is over de omgang van jongens en meisjes in Nederland en andere opvallende aspecten van de Nederlandse samenleving.
  - o De kloof tussen de opvoedingspraktijk van Somalische ouders en de opvoedingsprincipes die binnen bestaande cursussen uitgelegd worden, is erg groot. Ook hebben Somaliërs nog geen vanzelfsprekend vertrouwen in Nederlandse organisaties. Bestaand voorlichtingsmateriaal en een te sterk gestructureerde aanpak slaan dan ook niet aan. Daarom is een flexibele en cultuursensitieve aanpak gewenst. Belangrijke onderwerpen en principes zoals gebruikt in bijvoorbeeld *Opvoeden en Zo* komen wel ter sprake maar goed getimed en met veel ruimte voor discussie⁴⁷.

⁴⁷ Janssen, H., Blokland, G., Ligtermoet I. (2006). *Opvoeden en Zo; Draaiboek voor de oudercursus*. NJI Utrecht.

- o Omdat landelijk gebruikte methoden opvoedingsondersteuning steeds herzien en verbeterd worden en steeds meer geschikt worden voor migranten is het wenselijk dat trainers op de hoogte zijn van recente draaiboeken en methoden.
- **Het gaat om een persoonlijke aanpak**
  - o De training is gebaseerd op het leren van elkaar. Eigen ervaringen, soms ook die van de trainers, staan centraal. Het bespreken van concrete opvoedingssituaties, waarin verandering in opvoedingsgedrag ook daadwerkelijk succes heeft, motiveert mensen om een lerende houding te hebben in de training.
  - o Deelnemers oefenen soms met situaties thuis. Dan wordt afgesproken hier volgende keer op terug te komen. (*"We willen volgende keer horen hoe het gegaan is. Ik zal er dan naar vragen"*) Hebben ze niet geoefend dan is het onderwerp blijkbaar niet voldoende besproken of zijn er andere zaken aan de orde geweest die meer prioriteit hadden.
  - o Deelnemers staan stil bij hun persoonlijke geschiedenis en vertellen hoe ze zelf zijn opgevoed. Door stil te staan bij positieve en negatieve ervaringen kun je als ouders ook parallellen trekken naar hoe je nu opvoedt. Onbewust is er soms sprake van herhaling van negatieve patronen. Door te vragen waar zij zelf als kinderen pijn en verdriet van hadden, zien ouders soms plotseling dat het patroon zich herhaalt en dat zij dit kunnen stoppen.

Praktische voorbeelden van rekening houden met de culturele achtergrond:

- Een spel als het gooien van de bal en de naam van de ander noemen, vinden autochtone Nederlanders leuk maar dat slaat niet aan bij Somalische vrouwen.
- Autochtoon Nederlandse vrouwen verwachten in een kring te zitten. De Somalische vrouwen hebben liever een opstelling zoals in een klaslokaal.

Training voor vaders

De Somalische gemeenschap kent in het maatschappelijke en sociale leven van oudsher een strikte scheiding van seksen. Ook bij gezamenlijke informatiebijeenkomsten zitten mannen en vrouwen gescheiden. Daarom verdient het de voorkeur als deze trainingen voor mannen en vrouwen afzonderlijk georganiseerd worden. In Nijmegen werd na een eerste training voor de moeders, een training voor vaders georganiseerd. Het bleek gemakkelijk vaders te motiveren om mee te doen. Er was steeds een wisselend aantal van twaalf tot vijftien vaders aanwezig. Omdat mannen minder zorgtaken hebben, beschikken zij over meer tijd. Deze vaders staan erg open voor informatie over het opvoeden in Nederland. Waar ze in de aanwezigheid van vrouwen aangeven dat vooral vrouwen taken hebben in de opvoeding, blijken ze daar "onder elkaar" genuanceerder over te denken. Ze staan niet negatief tegenover het idee dat een minder grote afstand tussen vader en kind in Nederland goed uitpakt. Belangrijk is dat trainers in de wij-vorm met vaders (en moeders) praten: "Het gaat er om hoe wij onze kinderen in Nederland willen opvoeden". Aangesproken worden vanuit het perspectief van een gemeenschappelijk belang, blijkt bij deze vaders erg constructief. Zij hebben geen moeite met een training door vrouwen gegeven. Wat voor de vrouwelijke deelnemers opgaat, geldt misschien nog meer voor de mannen. Kom als trainer niet te snel met eigen oordelen. Mannen komen zelf wel met voorbeelden van situaties waaruit blijkt dat het opvoeden "hier" een andere opstelling vraagt dan opvoeden "daar". Een Somalische man, wiens vrouw in het ziekenhuis ligt, benadrukt bijvoorbeeld dat hij vanzelfsprekend zorgtaken overneemt omdat hij geen andere familie hier heeft. Hij noemt dat "teamwork". Dat is een mooie term

,die zoals in dit voorbeeld door een deelnemer geformuleerd, kans maakt om als standaardbegrip over genomen te worden. Als trainer is het daarom belangrijk om ouders met “moderne” opvattingen uit te blijven nodigen en te prijzen. Zij kunnen dienen als rolmodel.

Vorbereiding:

- Praktische en logistieke zaken in samenwerking met het COA: zoals vaststelling moment en tijd (daarbij rekening houdend met leefritme, moskeebezoek, schooltijden kinderen, “stempelen” en andere programma’s), de ruimte (gewenste opstelling stoelen en tafels in carrévorm) eventuele audiovisuele middelen, koffie en thee.
- Er worden flyers in de Somalische taal verspreid (zie bijlage) en posters opgehangen. De poster is een flyer op A5 formaat.
- Een vast contactpersoon van het COA. Het is van belang informatie te geven aan medewerkers van COA, GC A (Gezondheidscentrum asielzoekers), PGA (Publieke gezondheidszorg asielzoekers) en aan het maatschappelijk werk. Vraag hen om ouders die steun nodig hebben te wijzen op dit aanbod en hun namen vast door te geven, zodat deze mensen actief benaderd kunnen worden. Dan wordt ouders uitgelegd wat het op kan leveren, maar zij beslissen zelf of ze mee willen doen.
- Informatie geven over de training aan de COA medewerkers die de oriëntatieprogramma’s op het centrum verzorgen. Daarbij kan eventueel ook gebruik gemaakt worden van een kort voorlichtingsfilmpje, gemaakt tijdens een training ⁴⁸.
- Bij de COA medewerkers peilen van de huidige situatie van de groep bewoners; sinds wanneer zijn mensen in het centrum; welke mutaties worden verwacht; inventarisatie van sleutelfiguren en informele leiders; welke gezinnen hebben opvoedingsproblemen.
- Vragen naar sfeer, observaties, schoolgang en eventuele recente incidenten binnen en rond het centrum.

---

⁴⁸Dit was in Nijmegen nog in voorbereiding

Een voorbeeld van de melding van een recent incident is de informatie over spanningen tussen bewoners in het centrum. Aanleiding is dat veel Irakezen geen verblijfsvergunning krijgen en de Somaliërs wel. Als dergelijke spanningen leiden tot ruzies krijgen ook kinderen en ouders daarmee te maken. Daarover als opvoeders met elkaar praten is zinvol. Hoewel trainers ouders de keuze laten van al of niet hierop in te gaan leert de ervaring dat deze incidenten altijd genoemd worden. Daarop voorbereid zijn, betekent dat er in de planning van onderwerpen rekening gehouden wordt met mogelijk extra benodigde tijd..

- In ieder centrum zijn personen die vaker op de voorgrond treden, die gerespecteerd worden, gezag hebben. Het COA kent deze mensen en kan de trainer contact met hen laten maken. Als deze ouders meedoen heeft dat een motiverend effect op anderen.
- De voorbereidingsbijeenkomst vindt in de kamers en op de gangen van het centrum plaats. De voorlichters lopen rond, spreken mensen aan en informeren hen over de cursus. Tijden en tijdstippen worden afgestemd met de deelnemers. Er wordt rekening gehouden met Ramadan, feestdagen en festiviteiten.

Tijdens de cursussen:

- Is er mailcontact met het COA en andere ketenpartners om hen te informeren over actuele gebeurtenissen die mogelijk ter sprake komen.

Voorbeeld: In Nijmegen zijn tijdens de opvoedingstraining twee incidenten aan de trainers gemeld . Er worden fietsen gestolen bij de school, vermoedelijk door Somalische kinderen. Ook zijn er groepen Somalische en Turkse jongens die elkaar opwachten en te lijf gaan. De trainers gebruiken die informatie als achtergrondkennis om indirect - via open vragen - te sturen wat besproken wordt. Bovendien kunnen ze concreet doorvragen als de moeders er zelf mee komen.

Voorbereidings- en uitvoeringstijd

De voorbereiding van de training kost exclusief reistijd acht uur.

Taken zijn:

- Overleg met ketenpartners en mede uitvoerder;
- Overleg met het COA over samenwerking, tijden, praktische zaken en planning;
- Een voorlopig programma maken. De handleiding *Opvoeden en Zo*⁴⁹ is daar goed bruikbaar bij;
- Flyers maken, op locatie kennismaken en sleutelpersonen benaderen en werven van de deelnemers.

Het geven van de training kost ongeveer twaalf uur per trainer.

Taken zijn:

- Het geven van de training: vier x twee uur, exclusief reistijd en wachten tot deelnemers komen;
- Diverse telefoontjes, mails, afmeldingen, wijzigingen enz: vier x half uur;
- Evaluatie na de training met deelnemers: zestig minuten;

⁴⁹ Janssen, H., Blokland, G., Ligtermoet I. (2006). *Opvoeden en Zo; Draaiboek voor de oudercursus*. NJI Utrecht.

- Evaluatie met COA: zestig minuten.

'Bij Somaliërs is het erg lastig om op tijd te starten. Als ze er eenmaal zijn, zijn veel van de onderwerpen die ze willen bespreken dezelfde als die andere migrantenvrouwen in cursussen aangeven maar voordat het zover is ...'. (Citaat trainer).

Kennis, vaardigheden en attitude van de trainers

In een optimale situatie hebben de trainers "bij elkaar opgeteld" de volgende vaardigheden:

- Vaardig in het geven van opvoedtrainingen in groepen;
- Zich in kunnen leven en mee kunnen leven;
- De lokale sociale kaart en infrastructuur (bijvoorbeeld onderwijs) goed kennen, ook om door te verwijzen;
- Achtergrondkennis over Somaliërs, hun migratiegeschiedenis, positie in Nederland, opvattingen over opvoeding, zoals beschreven in het eerste deel van dit rapport;
- Zich enigszins bewust zijn van eigen opvoedingswaarden, de invloed daarvan op je persoonlijke geschiedenis;
- Cultureel sensitief zijn. Kennis hebben over de gevolgen van migratie en ervaring hebben in het werken met migranten, waardoor je weet wat wel en niet "werkt";
- Weet hebben van veel voorkomende vragen en onzekerheden van allochtone opvoeders en de juiste toon treffen voor een gesprek;
- Inzicht hebben in eigen vooroordelen over specifieke etnische groepen en hun andere stijl van opvoeden. Alert zijn op eigen onbewuste soms afkeurende reacties. Luisteren en vragen stellen en generalisaties over autochtone Nederlanders en over migranten vermijden;
- Positieve waarden van migranten en autochtone groepen kunnen benoemen;
- Persoonlijke ervaringen met opvoeding willen delen;
- Inspirerend zijn, mee kunnen denken en mensen kunnen overtuigen van de meerwaarde van het oefenen met ander gedrag.

4 Beschrijving programma bijeenkomsten

Bijeenkomst 1 Kennismaken en vertrouwen krijgen

De eerste bijeenkomst wordt veel tijd besteed aan de kennismaking, met de bedoeling vertrouwen en veiligheid te creëren en zicht te krijgen op behoeften en belangrijke thema's. Deelnemers worden gestimuleerd om ervaringen met andere deelnemers te delen.

Doelen:

- Deelnemers hebben kennisgemaakt met elkaar en hebben enige informatie over elkaars privé situatie;
- Zijn zich bewust van hun specifieke opvoedingsvragen en kennen vragen van andere ouders;
- Kennen een aantal doelen van de training;
- Kennen de groepsafspraken;
- Voelen zich veilig en hebben vertrouwen in de trainers;
- Hebben geoefend met het delen van ervaringen.

Activiteiten:

- Start;
- Kennismaken;
- Uitleg geven over het doel van de cursus;
- Afspraken maken over de spelregels;
- In gesprek gaan over eigen ervaringen met opvoeden;
- Evaluatie en inventariseren van onderwerpen voor de volgende keer.

Start

Eén van de trainers moet eerder aanwezig zijn en zorgen voor organisatorische zaken als het halen van de sleutel, koffie en thee, het inrichten van de ruimte.

De trainers wachten al een half uur, dan herkent een van de trainers een vrouw die nog buiten staat van de werving. Zij gaat naar haar toe en vraagt waar de andere vrouwen zijn. Die zijn bij het lokaal waar zij zich wekelijks moeten melden bij de Immigratie en Naturalisatie Dienst. De trainer loopt ook daarheen en vanaf dat moment druppelen de vrouwen naar binnen. Er zijn in totaal 16 vrouwen in de leeftijd van 19 – 62 jaar. Een van de moeders heeft 7 kinderen, het gemiddelde aantal is 3 kinderen. Er zijn 2 grootmoeders bij die voor kinderen moeten zorgen waarvan de ouders zijn overleden of nog elders in Europa verblijven.

Kennismaken⁵⁰

Het kennismaken is erg belangrijk en daar moet voldoende tijd voor zijn. In een interculturele setting is het belangrijk om ook aandacht te geven aan de migratiegeschiedenis van de familie van de deelnemers. Het leven van de “achterblijvers” en de familieleden die in andere landen “beland” zijn kunnen het dagelijkse bestaan sterk beïnvloeden. Dit geldt in sterke mate voor de Somaliërs die net als andere asielzoekers en vluchtelingen vaak veel zorgen hebben over hun familieleden, te maken hebben met de onmogelijkheid van hereniging en soms geen contact kunnen krijgen.

---

⁵⁰ In Opvoeden en Zo (zie noot) staat uitgebreid beschreven hoe trainers het onderdeel kennismaken kunnen uitvoeren.

De Marokkaanse trainer leidt deze eerste keer voornamelijk het gesprek. De Somalische trainer vertaalt, maar geeft ook regelmatig aanvullingen. De trainers beginnen zelf met vertellen wie ze zijn en vragen naar de namen en de samenstelling van het gezin en de familie van de moeders. Dat gesprek loopt zoals bijna altijd als vanzelf. De vrouwen vertellen veel droevige verhalen. Zij doen dat vaak op een berustende toon zonder veel emoties. Bijna allemaal hebben ze familieleden verloren. Soms een kind, een echtgenoot, ouders of andere familieleden. Het gaat af en toe om gruwelijk geweld. Veel familieleden wonen verspreid over meerdere werelddelen. Op momenten dat deelnemers vertellen over nare dingen die zij meegemaakt hebben, bijvoorbeeld over het vermoorden van familieleden, is het even stil. De trainers en deelnemers tonen hun medeleven. De trainers bedanken de deelnemers voor hun openheid. Daarna komen andere deelnemers met hun persoonlijke verhalen. Zo'n groepsgesprek gaat eigenlijk altijd vanzelf en hoewel het om "zware" onderwerpen gaat, vertonen de deelnemers geen heftige emoties en zal later tijdens het gesprek blijken dat er ook "gewoon" gelachen wordt.

Afspraken maken

- Op tijd komen en op tijd eindigen;
- Afzeggen als je niet kunt of wilt stoppen. De trainers gaan er vanuit dat iedereen die zich opgeeft blijft meedoen;
- Vertrouwelijkheid; niet met derden praten over persoonlijke zaken die je tijdens de training van anderen hoorde;
- Naar elkaar luisteren, elkaar laten uitpraten;
- De trainers hebben bij toerbeurt de gespreksleiding;
- Afgesproken opdrachten worden uitgevoerd.

Uitleg en inleiding over de training

Bij dit onderdeel maken de trainers een rondje waarin ouders aan kunnen geven wat zij lastig vinden in de opvoeding. Dit met de bedoeling om in het programma aan te sluiten op hun ervaringswereld. Vragen die zij hebben komen in het programma terug. Ook wordt een inleiding gegeven over opvoeden in het algemeen en het doel van de training. Kort samengevat komt deze inleiding neer op het volgende:

'Kinderen op laten groeien is een kunst. Het is gezellig, het is leuk, maar soms ook erg moeilijk. Wie naar een ander land verhuist, zal merken dat de omgeving zo anders is dat het opvoeden soms lastiger wordt. Deze cursus is bedoeld om ouders daarbij te ondersteunen. Uitgangspunt is dat we de komende vier bijeenkomsten van elkaar gaan leren. We gaan het hebben over de leuke kanten, maar ook over de moeilijke momenten. Bijvoorbeeld als kinderen niet willen luisteren en je als moeder je geduld verliest. We gaan zoveel mogelijk in op de vragen van de ouders. Iedereen wil het graag goed doen. In werkelijkheid loopt het vaak anders. In Somalië zijn er vaak familieleden die je om advies kunt

vragen. Hier niet. Dus doen we dat in deze groep. Ook gaan we in op de verschillen tussen opvoeden “daar” en opvoeden “hier”. We hopen dat jullie vertrouwen op jullie eigen kennis en ervaring, maar ook dat jullie nieuwe dingen leren. We hopen dat jullie op termijn het beste van “both worlds” kunnen integreren. Dat kan niet in vier bijeenkomsten, maar we maken een mooie start.’

Belangrijk is om vanaf het begin de moeders niet het gevoel te geven dat ze het verkeerd doen en vooral uit te nodigen om met vragen te komen. In de praktijk blijkt dan dat de vrouwen elkaar veel nuttige adviezen geven. Daarmee hebben de trainers meer een rol als begeleider dan als deskundige. Dat doen zij bewust. En dergelijke bijeenkomst moet vrouwen ook *empoweren*.

In gesprek over opvoeden

De deelnemers wordt gevraagd wat zij tegenkomen in de opvoeding. Onderstaand een gedeelte van een gesprek in de groep:

Een van de twee grootmoeders vertelt dat zij binnenkort gaat verhuizen naar een plaats in de buurt. Ze maakt zich zorgen over haar kleinkind, de veertienjarige Abdullah⁵¹. Hij is meestal teruggetrokken, maar kan op school agressief zijn. Als hij naar een nieuwe school moet, is zij bang dat dit erger wordt. 'Als hij iets duidelijk wil maken dan doet hij dat met zijn vuisten.' Zijn grootmoeder ziet hem als volwassene die zijn emoties moet beheersen. Dat is ze gewend in Somalië. Het gesprek gaat over hoe je als opvoeder een jongen als Abdullah moet ondersteunen en wat de oorzaken kunnen zijn van zijn gedrag. Een van de trainers legt uit dat kinderen en jongeren eenzaam kunnen zijn, heimwee kunnen hebben en dat het belangrijk is om met kinderen - ook als ze in de ogen van de ouders al bijna volwassen zijn - te praten over wat hen bezighoudt. De trainer gaat in op persoonlijke ervaringen van de aanwezige moeders n.a.v. de zorg dat Abdullah met zijn vuisten dingen duidelijk maakt. 'Met de deelnemers wordt stilgestaan bij vragen als: Wanneer word je boos, op welk moment heb je zelf de neiging om te gaan slaan?'. De moeders zien in dat slaan vaak onmacht is. Je hebt geen andere manier meer om iets duidelijk te maken. Daarmee wordt ook duidelijk dat Abdullah een jongen is die zich blijkbaar niet meer op een andere manier kan uiten. Dan blijkt dat Abdullah in het centrum uitgescholden wordt en wordt geplaagd. Daarom gaat hij vechten. Een van de trainers vertelt hoe ze als veertienjarige hier kwam, geen Nederlands sprak en zich vechtend wilde bewijzen. Kinderen willen gezien worden en erkenning krijgen. Dat kan door te informeren naar wat zij dagelijks meemaken. Door interesse te tonen en op een juist moment stil te staan bij gevoelens. Hem als volwassene beschouwen is in Somalië niet vreemd. Maar kinderen die veel meemaken, zoals Abdullah die beide ouders verloor, dienen ook ondersteund te worden. De aanwezige moeders blijken ambivalent te zijn over praten met hun kinderen en stil staan bij hun gevoelens. Ze zijn niet gewend om met hun kinderen over emotionele zaken te spreken, maar

---

⁵¹ de namen van de vrouwen en kinderen zijn gefingeerd.

realiseren zich dat hun kinderen, gezien hun ervaringen, daar nu mogelijk wel behoefte aan hebben. Daarna stellen de trainers de vraag: Hoe kun je kinderen leren zich op andere manier te uiten, welke rol heb je daar zelf in? Eén van de moeders zegt dat zij zeven kinderen heeft om op te voeden en geen tijd heeft om de discussie aan te gaan. Een van de andere moeders vindt dat praten met kinderen wel moet en maakt de vergelijking met dieren. 'Dieren praten door aan elkaar te ruiken, maar wij mensen doen dat door het delen van ervaringen en gevoelens. Dat moeten we ook met onze kinderen doen.' Het gesprek gaat weer over Abdullah. "Oma" is nog niet op school geweest. Vanwege de verhuizing zal ze daar naartoe moeten en ook op de nieuwe school Abdullah moeten aanmelden. Haar wordt geadviseerd niet te aarzelen en de moederrol ook echt te nemen. Abdullah heeft ook als jongen een duidelijke opvoeder nodig. Omdat haar Nederlands erg slecht is, durft ze niet goed. Een van de vrouwen, die Engels spreekt, biedt aan om met haar mee te gaan.

Evaluatie en inventariseren van onderwerpen voor de volgende keer

Aan het eind van de bijeenkomst vragen de trainers wat de deelnemers van deze bijeenkomst vonden en welke onderwerpen volgende keer ter sprake moeten komen. Ook noemen ze het thema voor volgende keer: Belonen en straffen. Het is overigens niet ongebruikelijk dat deelnemers met onderwerpen komen die niet gaan over het pedagogisch handelen, maar bijvoorbeeld over de asielprocedure, medische zaken, of financiën. Er leven veel vragen van heel verschillende aard en de deelnemers wachten niet altijd totdat ze voor het juiste "loket" staan. Ook hopen ze in een aantal gevallen op een second opinion. Deze onderwerpen liggen soms voor op de tong en belemmeren de ouders om het over andere onderwerpen te hebben. Zoals een van de trainers zegt: 'Met het bespreken van zo'n onderwerp maken ze het hoofd leeg, je hoeft er vaak niet lang op in te gaan, maar je moet het niet negeren. Soms verwijst je.' Daarom is het nuttig dat de trainers goed op de hoogte zijn van een sociale kaart en weten wie wat doet. Een goede relatie met de COA medewerkers en andere hulp- en dienstverleners is eveneens nuttig.

Deze eerste bijeenkomst zijn de moeders erg enthousiast. Ze vertellen dat ze het erg nuttig vinden om zo met elkaar in gesprek te zijn en benadrukken de zo snel ontstane saamhorigheid binnen de groep. Ze beamen dat ze nog veel vragen hebben.

Aan het eind inventariseren de trainers welke onderwerpen volgende keer aan de orde moeten komen. Moeders noemen de volgende onderwerpen:

- informatie over speciaal onderwijs;
- hoe vraag je een uitkering aan;
- wat doe je als je kind niet naar je wilt luisteren.

Bijeenkomst 2 Belonen, straffen en negeren

Doelen:

- Ouders kennen de belangrijke opvoedingsprincipes: belonen, straffen en negeren;
- Zij weten dat veel straffen niet werkt;
- Zij weten dat lijfstraffen verboden zijn en kennen alternatieven;
- Ze zien het belang in van het regelmatig belonen en indien nodig het negeren van bepaald gedrag van hun kinderen.

Activiteiten:

- Start;
- Belonen, straffen en negeren;
- Evaluatie en inventariseren van onderwerpen voor de volgende keer.

Start

Een half uur na de afgesproken tijd komen de eerste vier vrouwen. Andere vrouwen zijn in aantocht. Een van de trainsters gaat naar buiten en komt de vrouwen tegen. Met twaalf vrouwen wordt gestart. De trainers beginnen met het onderwerp "Op tijd komen" en vertellen dat ze twee uur hebben om de training te geven. Waar de tijd in veel Afrikaanse landen van elastiek is, betekent laat beginnen in Nijmegen dat dit ten koste gaat van de duur van de training. Ze spreken af dat een van de oudere en gezaghebbende vrouwen de taak krijgt om te zorgen dat de vrouwen op tijd komen. Dat is tijdens deze tweede bijeenkomst mogelijk omdat er al redelijk wat vertrouwen is binnen de groep. De vrouwen beloven beterschap.

De onderwerpen die de vorige keer aan het eind geïnventariseerd zijn, worden even besproken.

- De vraag over de uitkering, van een vrouw die binnenkort uitgeplaatst zal worden, wordt beantwoord met een korte uitleg en een folder.
- De vraag die vorige keer gesteld is over het speciaal onderwijs is al afgehandeld. Eén van de trainers heeft een tussentijdse afspraak gehad met de betreffende ouder. Dit is niet ongevoel. Sommige vragen zijn te specifiek om ze in de groep te bespreken.
- De vraag over kinderen "die niet luisteren" komt later ter sprake.

Als er actuele zaken zijn, wordt daar meestal op ingegaan. In principe bepalen de deelnemers of een thema besproken wordt. De trainers wachten af, maar weten uit ervaring dat deelnemers actuele zaken vaak inbrengen. Voorafgaand aan deze bijeenkomst ontvingen, de trainers een mail van een COA-medewerker waarin zij op de hoogte werden gebracht van diefstal van fietsen bij de school van de kinderen. De politie was op het centrum geweest en dit had tot onrust geleid bij de ouders.

Op de vraag hoe het gaat met de groep wordt als eerste het fietsen-diefstal-incident genoemd. Enkele ouders vinden dat het COA dit incident te groot gemaakt heeft. Sommige moeders hebben de neiging om zichzelf als slachtoffer te zien omdat anderen met een beschuldigende vinger naar hen wijzen. Ze vinden dat er onterecht beschuldigend naar hen gekeken wordt, voelen zich gestigmatiseerd en reageren vanuit een gevoel van gezichtsverlies.

Bij thema's die de gemoederen bezig houden, is het belangrijk om te stimuleren dat deelnemers situaties van meerdere kanten bekijken, elkaar ondersteunen en waar gewenst zelf oplossingen aan geven. Rollenspelen zijn hiervoor goed bruikbaar. De ervaring leert dat deelnemers het spelen van een rollenspel erg leuk vinden. Het gaat bij het 'spelen' van de incidenten niet om het zoeken naar "de waarheid", maar zich te leren verplaatsen in de positie van een ander.

De trainers stellen voor gezamenlijk de vraag te beantwoorden hoe we dit soort incidenten kunnen voorkomen. Vrouwen krijgen rollen als directeur van het asielzoekerscentrum en directeur van de school en een aantal vrouwen speelt zichzelf. Het wordt een boeiend spel. De trainers zijn verbaasd over het realisme van het spel. Eén van de vrouwen leeft zich verbaal en non-verbaal helemaal uit in haar rol als centrumdirecteur. Ook na het spel kan zij zich niet meer los maken van haar rol. 'Jij bent de moeder van de kinderen en jij bent verantwoordelijk voor je eigen kinderen. Jij hebt de keuze gemaakt om hier te komen.' Er wordt temperamentvol gespeeld en gediscussieerd maar ook gelachen. De sfeer blijft constructief ook op momenten dat de vrouwen van mening verschillen. Het na-gesprek gaat zoals verwacht over de verschillende verantwoordelijkheden, waarbij ook de tegenstelling aan de orde komt over de sociale controle in Somalië en in Nederland. Als er op straat minder sociale controle is, bijvoorbeeld bij de school, dan is het des te belangrijker dat ouders hun kinderen aanspreken. Het kan niet dat een kind plotseling op een andere fiets thuiskomt zonder dat ouders het kind daarop aanpreken. Het gesprek gaat ook over de leefomstandigheden van de kinderen in het centrum. Er is weinig voor hen te doen, waardoor ze soms baldadig worden. Ook gaat het over de kleine ruimtes waarin geleefd wordt waar je kinderen niet binnen kan houden en dat controle buiten moeilijk is. De moeders zeggen dat ze het leven in een AZC ervaren als leven in een gevangenis. Er is geen werk, er zijn weinig voorzieningen en ze ervaren weinig grip te hebben op hun leven. Dat beïnvloedt ook hun opvoeding. Met andere woorden gaat het over de verschillen in de verantwoordelijkheid die ouders ten toon spreiden. De trainers sluiten aan op de moeders die concluderen dat zij ook in het centrum hun kinderen beter in de gaten moeten gaan houden.

Belonen, straffen, en negeren.

Na het rollenspel is de overgang naar het thema *Belonen, straffen en negeren* niet moeilijk. Omdat er laat begonnen is en er al een rollenspel gespeeld is, geeft de Somalische trainer een inleiding, waarbij geen vragen tussendoor gesteld kunnen worden. Zie voor deze inleiding bijlage twee.

De moeders hebben aandachtig naar de informatie geluisterd en geven voorbeelden van gedrag van hun eigen kinderen. Er komt een incident ter sprake. Een Somalisch kind van ongeveer acht jaar heeft een sleutel naar het hoofd van een vrouw gegooid, eigenlijk vanuit baldadigheid. Deze vrouw, afkomstig uit Ethiopië, is buiten zinnen geraakt, heeft hem bij z'n nekvel gepakt en erop los geslagen. De omstanders hebben het toegelaten en hebben achteraf spijt. We praten over straffen en slaan vanuit boosheid en dat dit weinig effectief is. 'Een kind leert hier niet veel van en zelf voel je vaak ook spijt.' Dan gaat het gesprek een andere kant op. De moeders vertellen dat het opvoeden in het asielzoekerscentrum zo anders is als dat je in Somalië deed. In Somalië was je als dorpsgenoten of als wijkbewoners samen verantwoordelijk en nu ben je bang om je met een ander te bemoeien. Ze praten over hoe jammer het is dat ze dat soort betrokkenheid kwijt raken en afstompen. In Somalië zou in een situatie als deze, het slaan van een kind, nog wel acceptabel geweest zijn, maar niet op een manier zoals hier gebeurde. Het gesprek gaat over de mate waarin je ook in een asielzoekerscentrum vast kan houden aan eigen waarden. Ook om te voorkomen dat je helemaal geen controle meer hebt over je eigen leven.

Evaluatie en inventariseren van onderwerpen voor de volgende keer

Er is geen tijd om uitgebreid te evalueren. Maar een van de moeders met gezag binnen deze groep, heeft mooie afsluitende woorden. 'We zijn niet meer daar; daar moet je autoritair zijn en hier moet je meer een vriend van je kind zijn. Als je ergens in een land bent met mensen met één oog, dek dan zelf ook een van je ogen af. Probeer het land te zien zoals de mensen die daar wonen het zien. Pas je aan.' Aan het eind noemen de trainers het onderwerp voor volgende keer: Wat is een goede ouder?

Bijeenkomst 3 Een goede ouder wat is dat?

Doelen:

- Deelnemers zien het verband tussen hoe zij toen opgevoed zijn en nu zelf opvoeden;
- Deelnemers staan stil bij hun verwachtingen naar hun kinderen;
- Deelnemers zijn zich bewust van de individuele verschillen tussen kinderen en de noodzaak om daar op aan te sluiten.

Activiteiten:

- Start;
- Brainstorm over goed ouderschap;
- In gesprek over opvoeden;
- Evaluatie en inventariseren van onderwerpen voor de volgende keer.

Start:

De training begint een uur later. Eén van de moeders heeft op dat moment ernstige problemen bij de IND en heeft vol wanhoop de Somalische trainster gevraagd even te tolken en te bemiddelen. De trainers oordelen dat dit voorrang heeft. Ze kunnen uitlopen omdat beide trainers vandaag langer kunnen blijven. Het blijkt dat de deelnemers steeds meer verantwoordelijkheid voor elkaar dragen. Eén van de vrouwen die vandaag niet aanwezig is, wordt alsnog gebeld door een van de vrouwen. Zij blijkt in het ziekenhuis te zijn bij haar zoon die bij de school aangereden is. Dit ongeluk bij de school beheerst het gesprek. De moeder, deelnemer van deze training is erbij geweest toen haar zoon aangereden werd. De chauffeur is doorgereden, maar een Nederlandse vrouw heeft het kenteken opgeschreven en aan de vrouw gegeven. We praten over de kwetsbaarheid van kinderen in het Nederlandse verkeer. In deze situatie was moeder meegefiets, maar in andere situaties ben je als alleenstaande ouder vaak niet in staat om je kind goed te beschermen. De moeders voelen zich onmachtig en vertellen dat ze zeker op dit soort momenten echtgenoten en andere familieleden missen.

(De trainer heeft na deze bijeenkomst nog enkele malen telefonisch contact met de moeder van de aangereden jongen. De gebeurtenissen hebben haar erg aangegrepen, maar het lukt niet onmiddellijk om hulp voor de moeder te realiseren. Uiteindelijk zorgt een andere Somalische hulpverleenster dat moeder terecht komt bij de medewerkers van de COA en bij bureau slachtofferhulp. De moeder wordt daar goed geholpen).

Brainstorm goed ouderschap

Bij dit onderdeel staat iedereen stil bij hun eigen opvoeding en gaat na in hoeverre dit hun opvattingen en huidige opvoedpraktijk beïnvloedt. De inleiding gaat over de beelden die mensen hebben van goed ouderschap. De trainers noemen eigenschappen als kinderen leren respect te hebben, een goede opleiding bieden, aardig zijn voor je kinderen, goed omgaan met elkaar. Daarna benadrukken ze de uniekheid van een ieder en van de gezinnen en families waar we deel van uitmaken. Ook stellen de trainers de vraag wat het wonen in een ander land betekent voor de opvoeding.

De Marokkaanse trainer vertelt dat zij als kind in Marokko gewoon in slaap kon vallen in de huiskamer. 'Op een gegeven moment hoor je je moeders stem van ver komen: 'Kijk ze is in slaap gevallen, ik zal maar een dekentje pakken voor dat ze het koud krijgt. En dat zijn meestal het laatste worden die je hoort voordat je in een diepe slaap valt.' Ze vertelt dat ze goeie herinneringen heeft aan die natuurlijke manier. Dat paste ook bij veel buiten zijn en je ritme aanpassen aan het klimaat en aan het moment waarop het ook in huis donker wordt. In Nederland is er sprake van een ander ritme en is er veel afleiding voor kinderen. Als ouder is het belangrijk om kinderen structuur en grenzen aan te bieden; dat biedt zekerheid en voorspelbaarheid.

Op een sheet schrijft de trainer in het Somalisch:

1. Wat is een goede ouder?
2. Wat is opvoeden?
3. Hoe ben jij zelf opgevoed?
4. Hoe voed jij nu zelf op?

De moeders wordt gevraagd in tweetallen over deze vragen in gesprek te gaan.

De moeders noemen eigenschappen als lief, geduldig, beschermend, rust, acceptatie, aandacht, geven, waarderen, altijd klaar staan. Maar het gaat ook over het spanningsveld tussen het ideaalbeeld en de werkelijkheid en de hoge eisen die je aan je zelf stelt als ouder.

In steekwoorden wordt de discussie weergegeven op de flip-over. Er wordt ingegaan op verschillen tussen kinderen en hoe belangrijk het is die in acht te nemen.

Dit kan bijvoorbeeld betekenen dat straffen en belonen ook per kind verschillend uitpakt. Daarom is het goed om de verschillen tussen je kinderen te kennen.

In gesprek over opvoeden

- Het temperament van het kind kan verschillen. Is het een druk of een rustig kind? Wordt het snel emotioneel of is het een gelijkmatig kind?.
- De intelligentie van een kind varieert. Ouders willen graag intelligente kinderen, maar niet ieder kind kan professor worden.
- Het hoeveelste kind is het? De eerste, de tweede of de derde? Hoeveel verschil in leeftijd is er? Is het een jongen of een meisje? Dat kan van invloed zijn op hoe kinderen in het leven staan en zich ontwikkelen.

Daarbij is ook belangrijk welke bagage jij als ouder hebt.

- Wat je zelf meemaakt werkt door op je kind. Zit je in een goede periode van je leven of maak je veel mee wat je zorgen brengt? Ook dat beïnvloedt hoe je op dat moment op je kind reageert.
- Wat verwacht je van je kind? Je hebt een voorstelling van hoe je kind zal zijn bijvoorbeeld omdat het uiterlijk op je lijkt, waardoor je soms niet goed naar het eigen karakter van een kind kijkt.
- Ouders willen altijd het beste voor hun kinderen. Soms zien ze eigenschappen van zichzelf in hun kind die ze niet leuk vinden.

De moeders vinden dit zichtbaar een leuk onderwerp en zijn heel vrij over hun eigen ervaringen. Daarbij komt wel steeds de vraag naar boven in hoeverre je aan de eisen kunt voldoen die de maatschappij in een ander land stelt. Het voorbeeld van het ongeluk bij school komt weer naar voren. Kinderen lopen in Somalië wel kilometers per dag alleen of met andere kinderen naar school. De hele weg is er, zonder dat er iets is afgesproken, toezicht op de kinderen. 'Niet alleen mijn straat, maar de hele wijk voedt op. Je weet als ouder dat iedereen in de buurt medeverantwoordelijk is en mede opvoedt. Enerzijds is het kind veilig, anderzijds weet je het ook als ouder wanneer jouw kind gekke dingen doet.' Tijdens het gesprek blijkt opnieuw dat de moeders dat erg missen in Nederland. In Somalië leer je om verantwoordelijkheid met elkaar te delen, je maakt deel uit van een gemeenschap. Hier moet je eigen verantwoordelijkheid nemen. Dat geeft conflicten, hier krijg je te horen dat je strenger moet zijn, je meer met hen moeten bezighouden en dat je ze niet zo laat op straat moeten laten lopen. Een goede ouder in Somalië is niet vanzelfsprekend een goede ouder in Nijmegen. Maar de boodschap die de Nederlandse omgeving geeft, is niet eenduidig. Enerzijds vinden de Nederlanders dat de Somalische moeders strenger moeten zijn, anderzijds hebben ze het over onderhandelen. Hoe kun je streng zijn en onderhandelen met je kind nu combineren?

Een van de vrouwen komt met een mooi voorbeeld van een kind dat een scène maakt voor de kassa. Het heeft een zak met snoep in het mandje gezet en als moeder zegt dat dat niet doorgaat begint ze hard te huilen. De Somalische moeder vertelt dat ze zich zo schaamt op dat moment, iedereen kijkt immers, dat ze het snoep maar in het mandje laat.

De groepsleden herkennen het dilemma. De trainers benadrukken dat we als opvoeders allemaal "fouten" maken, maar dat we ervan kunnen leren. De betreffende moeder krijgt als opdracht mee dat haar kind de volgende keer geen snoepzak in het mandje mag doen, ook al gaat zij huilen.

Dan wordt er een vraag gesteld die Somalische ouders vaak stellen. Het gaat over de rol van de overheid om de ouders die hun kinderen niet goed opvoeden te corrigeren of zelfs kinderen "af te pakken". Dat is, zo blijkt in dit gesprek, wat Somalische moeders soms al voordat zij naar Europa vertrekken horen en wat hen beangstigt. Het is een onderwerp dat de volgende keer terug zal komen, zo wordt afgesproken.

Evaluatie en inventariseren van de laatste onderwerpen

De trainers benadrukken aan het eind van een bijeenkomst hoe belangrijk het is dat de deelnemers iedere keer weer actief meedoen. Ze complimenteren de groep en vragen wat het belangrijkste is wat zij geleerd hebben.

Deze keer benadrukken de trainers hoezeer zij merken dat alle ouders goed mee doen en mee denken. De deelnemers en de trainers concluderen samen dat streng zijn in de opvoeding niet meer betekent dan duidelijke uitleg geven en consequent zijn naar het kind.

Omdat het volgende keer de laatste keer is, vragen de trainers wat nog ter sprake moet komen.

Een van de moeders wil graag meer informatie over het leren van kinderen tijdens het opvoeden: 'Hoe leren ze nou het meest van ons als ouders?' Ook noemen enkele moeders dat ze meer willen horen over instanties als de jeugdzorg en de kinderscherming.

Bijeenkomst 4 Wat bleef liggen, terugkijken en afscheid

Doelen:

- Onderwerpen die nog niet besproken zijn alsnog bespreken;
- Afsluiten in een goede sfeer en persoonlijk afscheid nemen.

Activiteiten:

- Start;
- Onderwerpen die nog niet besproken zijn;
- Evaluatie;
- Afsluiting.

Start

De vierde bijeenkomst zijn de vrouwen opnieuw te laat. Het excuus is dat ze, omdat het de laatste bijeenkomst is iets lekkers moesten maken. Ze hebben Sambusa gemaakt voor de trainers. Een soort loempia's met gehakt en kruiden. De sfeer is vrolijk en ontspannen. Het duurt dan ook even voordat de deelnemers met een volle mond echt aan de slag gaan. De moeder die vorige keer over de snoepzak vertelde kan niet gevraagd worden hoe het gegaan is. Zij kan er vandaag niet bij zijn.

Hoe leert een kind?

Een vraag die de eerste bijeenkomst al was gesteld, is hoe ouders kinderen kunnen helpen met leren. De trainer legt een aantal zaken uit:

- Je kunt leren door de **informatie** die je krijgt. Een pas geboren kind weet nog niet veel, maar het is belangrijk om vanaf het begin met kinderen te praten. In het begin is het niet zo belangrijk wat je precies zegt, maar wel belangrijk dat je het kind uitnodigt om te communiceren. Als het kind ouder wordt, moet je dingen goed uitleggen, maar vooral in de gaten houden of het kind het wel begrijpt. Praten met kinderen, uitleg geven is een manier van leren die in Westerse landen erg belangrijk is.
- Leren is vaak een combinatie van meer dingen. Kinderen kunnen een tafel leren dekken door hun ouders of broertjes en zusjes **te imiteren**. Door uitleg leren ze sommige details nog beter te onthouden. Bijvoorbeeld de uitleg over het aantal borden, de plaats van mes en vork. Kinderen imiteren ook veel gedrag van leeftijdgenootjes. Soms hebben ze daarbij geen idee van de betekenis van wat ze leren zoals bijvoorbeeld "vieze woorden". Maar onze reacties erop is mede bepalend of ze dat wat ze geleerd hebben ook vast zullen houden.
- Leren door de gevolgen van wat je doet te ervaren. Bijvoorbeeld: wanten kwijt --> je krijgt koude handen. Dat is **ervaringsleren**

Maar om te leren zijn er wel voorwaarden nodig. De trainer geeft deze uitleg:

'Hoe de sfeer in huis is, is voor het leren van kinderen erg belangrijk en soms hebben we dat niet altijd in de gaten. We zijn als Somaliërs en Marokkanen vaak druk en lawaaiig. Maar voor kinderen is rust en structuur belangrijk. Er moet tijd zijn om te eten, om huiswerk te maken en om televisie te kijken. Televisie kijken kun je ook goed samen doen. Van televisie kunnen kinderen veel leren maar dan moet je niet het kind de macht over het toestel geven. Samen kijken, vinden kinderen vaak leuk. Als ouders iedere dag de kinderen laten vertellen wat ze op school meemaken en leren is dat goed voor hun ontwikkeling. Soms kunnen oudere broertjes en zusjes helpen met huiswerk.'

Jeugdzorg:

Een onderwerpen dat bij opvoedondersteuning van Somalische ouders bijna vanzelfsprekend ter sprake komt is het functioneren van de instanties voor jeugdzorg. Soms gaat het om vragen over het bureau jeugdzorg, soms gaat het over de Raad voor de Kinderbescherming of de leerplichtambtenaar. Bijna alle ouders kennen verhalen van andere Somaliërs die te maken hebben gehad met deze instanties.

Een moeder vertelt over een vrouw die zij kent bij wie alle kinderen uit huis geplaatst zijn. De moeder zegt bang te zijn: 'Wat kan ik nog doen voordat het bij mij gebeurt. Als ik mijn dochter verbiedt om op straat te spelen en mijn dochter vertelt dat op school, komt er dan een ambtenaar op af?' Een andere vrouw vult haar aan en vertelt over een gezin waar een professionele hulpverlener wekenlang in het gezin verbleef om het gezin te observeren. Tijdens het gesprek wordt al duidelijk dat alle vrouwen dit soort verhalen kennen, zelfs de vrouwen die net in Nederland zijn. Een van de vrouwen vertelt dat zij al in Somalië dergelijke verhalen over Nederland gehoord heeft.

Beide trainers vertellen uit eigen ervaring wat de verschillende organisaties doen. Ook het consultatiebureau komt ter sprake. Ze ontmaskeren enkele mythes.

- De eerste mythe is dat ieder kind dat over ouders klaagt en kindermishandeling ter sprake brengt, uit huis wordt geplaatst. De trainers leggen, gedeeltelijk op basis van hun eigen ervaring als hulpverlener uit, hoe de procedures zijn en dat er in 99 procent van de gevallen uiterst zorgvuldig met ouders en kinderen wordt omgegaan. De procedures vinden plaats in stappen die goed beschreven zijn. Er worden niet zomaar gezinnen benaderd en onder toezicht geplaatst. Dan moet er echt iets ernstigs gebeurd zijn. Op basis van één blauwe plek vindt er geen gezinsonderzoek plaats. Een school doet wel melding als een kind heel vaak met blauwe plekken op school verschijnt. Ook dan probeert jeugdzorg de situatie in het gezin zelf op te lossen. Alleen bij acuut gevaar wordt een kind direct weggehaald. De trainer legt uit dat zij wel af en toe meemaakt dat ouders door achterdocht informatie achterhouden. In dat geval kan een

medewerker van de Raad voor Kinderbescherming de conclusie trekken dat de ouders liegen en niet meewerken. Ze benadrukt dat Somalische ouders meer vertrouwen in de instanties moeten krijgen.

- Een tweede mythe is het verhaal van een van de moeders dat het onderzoek op het consultatiebureau een dekmantel is om te kunnen controleren of een kind mishandeld wordt. De trainers leggen uit hoe belangrijk de consultatiebureaus zijn en dat veel migrantenmoeders vaak tevreden zijn. De verpleegkundigen en arts houden de ontwikkeling en de opvoeding in de gaten. Soms kunnen zij kritische vragen stellen over de opvoeding, soms vragen zij of ouders wel eens een klap geven. Zij adviseren de ouders eerlijk te blijven. Eén bijzondere vorm van kindermishandeling bespreken is wel een taak van de consultatiebureaus. Meisjesbesnijdenis is bij wet verboden in veel Europese landen. Er is daarom een landelijke afspraak dat verpleegkundigen dit met Somalische moeders bespreken.

Naar aanleiding van een uithuisplaatsing van een Somalische meisje vanwege een conflict thuis volgt een stevige discussie. Aanleiding is de relatie van de dochter met een jongen die de ouders afkeuren.

Een van de trainers vraagt aan een moeder hoe het zou zijn als haar zoon met een vriendin thuis komt. Er volgt een discussie over de verschillen tussen jongens en meisjes. Het blijkt dat de visies van de vrouwen verschillend zijn. Een van de moeders vraagt zich af, omdat zij in Nederland woont, in hoeverre je de keuze van de partner van je kinderen nog kunt verbieden. Eén van de moeders merkt op dat zij vreest dat het verbieden ertoe leidt dat zij het vertrouwen van haar dochter kwijtraakt en haar dochter haar op het moment dat zij haar echt nodig heeft ook niet weet te vinden. Een andere moeder valt haar bij en zegt: 'Ook in Nederland moeten we meer naast onze kinderen staan en proberen elkaars vriend te zijn.' Maar niet iedereen is het daarmee eens. Sommige vrouwen keuren de relatie sterk af en beroepen zich op de Koran. Sommigen zijn verlegen en voelen zich zichtbaar ongemakkelijk bij dit onderwerp. De trainers prijzen de vrouwen voor hun openhartigheid en benadrukken dat in Nederland afwijkende ideeën naast elkaar kunnen bestaan en dat het waardevol is opvattingen uit te wisselen en te accepteren.

Evaluatie

De evaluatie vindt plaats aan de hand van de volgende vragen:

- Waarom deed je mee?
- Hoe vond je het om in deze groep te praten over opvoeding?
- Hoe vond je de sfeer?
- Hoe vond je de groepsgrootte?
- Wat vond je ervan dat er twee begeleiders waren?
- Welke onderwerpen spraken je aan?

- Zijn er onderwerpen die je graag had willen bespreken, maar die niet aan bod zijn gekomen?
- Heb je de kans gehad om te vertellen wat je wilde vertellen?
- Heb je het idee gehad dat je moest praten, terwijl je dat niet wilde?
- Heb je iets aan de training voor jezelf? Zo ja, wat? En voor je kind(deren)? Zo ja, wat?
- Heb je geoefend met wat je leerde en hoe vond je dat?

De moeders blijken erg enthousiast te zijn en geven aan dat ze graag een vervolg willen. Wat ze spontaan noemen als opbrengst is nieuwe kennis over belonen en straffen.

- Een moeder vertelt dat ze met haar kinderen afspraken maakt over televisie kijken. Dat heeft ze van een van de moeders gehoord van de vorige training. Om de vijftien minuten mogen ze een programma kiezen.
- Vol trots vertelt één van de moeders hoe ze tussen haar beide zoons heeft bemiddeld over de keuze van een televisiezender. Ze is rustig gebleven, waarna er een goed compromis mogelijk bleek. Ze bedankt de trainers dat ze dit geleerd heeft.
- Een moeder die gewend was om haar kind een tik te geven, vertelt hoe ze nu voldoende heeft aan het dreigen met in de hoek zetten en dat haar kind dan luistert. Ze is tevreden met deze nieuwe manier.
- Naar aanleiding van de discussie over het belang van belonen vertelt een moeder dat ze soms samen met haar kind naar buiten gaat als beloning voor goed gedrag en dat de relatie zo verbeterd is.

De moeders zouden graag nog langer doorgaan. Ze willen op onderwerpen die kort aangestipt zijn een volgende keer uitgebreider ingaan. Ze hebben meer informatie nodig en zouden bijvoorbeeld van een deskundige voorlichting willen hebben over budgettering en over het Nederlandse onderwijs.

Afsluiting

De trainers nemen van alle deelnemers persoonlijk afscheid en refereren daarbij soms aan de persoonlijke verhalen die tijdens de training aan de orde gekomen zijn, zoals het verloop van de asielprocedure, de stand van zaken voor wat betreft aangevraagde gezinshereniging en de geplande uitplaatsing

De deelnemers zijn erg positief. Een paar moeders, die maar een gedeelte van de bijeenkomsten aanwezig waren, spreken de hoop uit dat ze een volgende keer nogmaals mee mogen doen. De vrouwen bedanken de trainers hartelijk en de moeders wensen elkaar alle goeds toe.

Nawoord

Tijdens deze trainingen wordt zichtbaar dat, ondanks goede voorbereidingen, de deelnemers vaak erg laat komen en er niet altijd zijn. Daardoor gaat veel tijd verloren en laat de continuïteit te wensen over. Dat laat komen en niet altijd aanwezig zijn heeft niets met waardering te maken, immers uit de evaluatie blijkt dat de deelnemers erg positief zijn. Waarschijnlijk is een van de oorzaken dat het om een extra activiteit gaat die niet voldoende geïntegreerd is in het geheel van vaste activiteiten binnen het centrum. Om het effect van deze vrijblijvendheid te verminderen is afstemming met andere diensten op het centrum belangrijk. Het verdient daarom aanbeveling om een van de trainers voorlichting te laten geven over de opvoedondersteuning binnen het vaste COA oriëntatieprogramma. Daarnaast is het van belang de medewerkers van het Gezondheidscentrum Asielzoekers (GC A) en de Publieke Gezondheidszorg Asielzoekers (PGA) te informeren. De trainers menen dat de training succesvoller zou zijn als het een vast onderdeel is van het officiële COA oriëntatieprogramma. Maar ze twifelen eraan of dit praktisch en financieel haalbaar is.

Vrouw en opvoeding

*Cursus Opvoeden in Nederland
voor Somalische vrouwen in AZC Nijmegen*

Dumarka iyo barbaarinta carruurta

*Casharo goos goos ah oo lasiinayo hooyooyinka Soomaaliyeed kuna
saabsan tarbiyadda carruurta kunool wadankan Nederland. Lagana
bixinayo AZC Nijmegen*

De cursusdata zijn:

Dinsdag 23 maart
Dinsdag 30 maart
Dinsdag 6 april en
Dinsdag 13 april

Recreatiezaal
F- gebouw
10.30 – 12.00 uur

Gratis

Cashiradani waa
Lacag la'aan

Voor meer informatie en aanmelden bel:
Wixii faah faahin ah kala xiriira:

Aziza Baabbi (NIM):
06-3400 0404

Keen Mahamed (Inter-lokaal):
06-8108 5312

Of bel Het Inter-lokaal: 024-322 22 27
www.inter-lokaal.nl

HET Inter-lokaal

COA Centraal Orgaan opvang asielzoekers

nim
nim maatschappelijk werk

Bijlage 2 Belonen, straffen en negeren.

Dit onderdeel is onder andere gebaseerd op: Husmann N. & Bakker. I *Positief omgaan met kinderen. Praktijkboek voor ouders en andere opvoeders*. (1985. Dekker van de Vegt/Nijmegen) en op de interne *Handleiding oudercursus NIM*.

Belonen, wat is dat?

Belonen is dat wat je goed vindt van je kind benadrukken. Je kind voelt zich dan de positief gestimuleerd. Bijvoorbeeld door je blij te tonen met zijn/haar gedrag, door iets lekkers te geven, door iets leuks samen te doen als naar oma gaan.

Er zijn drie manieren om te belonen:

- Sociaal, dit is iets tussen jou en je kind, bijvoorbeeld een aai over de bol geven of een complimentje geven;
- Materieel; dit is iets geven, bijvoorbeeld snoep, geld of een cadeautje;
- Iets samen doen, bijvoorbeeld samen fietsen, een spelletje doen of naar de speeltuin.

Belonen, hoe en wanneer doe je dat?

- Zo snel mogelijk nadat het kind iets goed heeft gedaan (hoe kleiner het kind is, hoe belangrijker dit is);
- Telkens opnieuw als je het ziet of als hij/zij het doet;
- Kies iets wat je kind echt fijn vindt;
- Als je het teveel doet, werkt het niet meer.

Beloon alleen bij gedrag waar jij positief over bent. Dus geef liever niets als je kind zeurt om snoep. Je leert het kind dan dat zeuren loont. Door iets lekker te geven als een kind rustig aan het spelen is, leert het kind dat rustig spelen gewaardeerd wordt. Let op dat je niet teveel beloont als een kind precies doet waar jij opdracht voor geeft, bijvoorbeeld de kamer opruimen. Dan geef je het signaal af dat kinderen alleen op verzoek dingen gaan doen. Juist spontaan goed gedrag belonen heeft meer effect.

Straffen, wat is dat?

Straffen is je kind de negatieve gevolgen laten voelen van iets wat je niet van hem/haar wilt. Straffen doe je door: een harde stem op te zetten, kwaad worden, schelden, je kind belachelijk maken, slaan, het kind afzonderen of geld inhouden.

Straf zo min mogelijk, en vermijd vernedering en slaan. Bij acuut gevaar kan het nodig zijn om hard op te treden. Bijvoorbeeld: als een klein kind te dicht bij de sloot komt, kun je een harde ruk aan de arm geven.

De nadelen van straffen zijn groter dan de voordelen:

- Het verslechtert de relatie tussen ouder en kind;
- Als de ouder weg is, bestaat de kans dat het kind het stiekem alsnog doet;
- Sommige kinderen vragen en krijgen door aandacht en blijven daardoor ongewenst gedrag vertonen;
- Je geeft een slecht voorbeeld, het kind zal zelf ook gaan slaan of schelden;
- Het effect van de straf is slechts van korte duur.

- Een kind leert meer van belonen dan van straffen.

Als je straft:

- Straf dan niet te zwaar en niet te lang. Bijvoorbeeld: gestolen drop laten terugbrengen en niet twee weken huisarrest geven. Straf niet zwaarder dan de overtreding;
- Geef een straf die iets met de overtreding te maken heeft;
- Leg heel duidelijk uit welk gedrag je bestraft en waarom;
- Vertel je kind welk gedrag je niet meer wilt;
- Wees consequent in welk gedrag je bestraft en in de straf zelf;
- Laat je kind merken (of vertel) dat een straf een begin en een eind heeft. Op een gegeven moment moet het strafmoment voorbij zijn.

Negeren, hoe doe je dat?

Negeren is: niet reageren op het gedrag wat je niet wilt. Dus niet het kind links laten liggen, maar alleen niet ingaan op een bepaald stukje van het gedrag. Negeren is vaak effectiever dan straffen, maar kost ouders vaak moeite omdat in eerste instantie kinderen in afwachting van een reactie het ongewenste gedrag sterker vertonen.

Hoe doe je dat?

- Wegkijken van het kind;
- Niet ingaan op het kind;
- Doorgaan met je bezigheden of weglopen uit de situatie;
- Zorgen voor een neutrale gezichtsuitdrukking;
- Het negeren meteen starten als het kind ongewenst gedrag toont;
- Het negeren vervolgen met belonen.

Voorbeelden:

1. Een moeder heeft twee kinderen die vaak ruzie maken. Moeder is wanhopig en wordt vaak boos wat averechts werkt. Ze besluit het anders te doen en loopt de kamer uit om de ruzie te negeren. Dit kan alleen als er geen gevaar ontstaat. De ruzie wordt in eerste instantie steeds erger. Moeder hoort de kinderen schreeuwen en heeft veel moeite om niet de kamer in te lopen. Maar dan houdt het op. De kinderen hebben gemerkt dat er geen reactie komt. Ze vinden de ruzie niet leuk meer en houden op. Als moeder binnenkomt is het weer rustig. Ze komt binnen en geeft meteen een complimentje: 'Wat zijn jullie leuk aan het spelen.'
2. Een kind heeft op straat nieuwe scheldwoorden geleerd en probeert ze uit in huis. Als je meteen boos wordt dan krijgt het kind aandacht. Kinderen willen soms de grenzen opzoeken en kunnen dat steeds opnieuw herhalen. Soms vinden kinderen negatieve aandacht prettiger dan geen aandacht. Met boos zijn stopt het gedrag, maar alleen tijdelijk. Door het kind te negeren krijgt het geen enkele reactie en dooft het vervelende gedrag snel uit.

Bij het opvoeden gaat het om de juiste mix. Vaak belonen, veel negeren en af en toe straffen.

Bijlage 3 Pluimen; Toverstafjes bij het opvoeden van kinderen 5-10 jaar

Onderstaande informatie over complimentjes geven aan kinderen wordt in de training gebruikt. Deze tekst is overgenomen uit de folder: Pluimen, toverstafjes bij het opvoeden van kinderen (5-10 jaar). Deze folder valt via meerdere websites te downloaden. Deze versie komt van www.opvoedwinkel.nl link: www.opvoedingswinkel.nl/denbosch/thema22.htm

Waarvoor verdienen kinderen een pluim?

Kinderen doen een heleboel dingen waarmee ze eigenlijk een pluim verdienen, bijvoorbeeld wanneer ze:

- hun schoenveters zelf vastmaken;
- de vuilnisbak buiten zetten;
- hun kleren in de kast hangen en niet laten slingeren;
- doorlopen als ze naar school gaan;
- hun speelgoed opruimen;
- zich goed gedragen als er bezoek is;
- in de wc. plassen (en niet ernaast);
- op tijd thuis zijn voor het eten;
- er niet tussendoor praten wanneer u uw favoriete t.v. programma bekijkt;
- vragen om iets lekkers en het niet zomaar pakken;
- een voldoende halen voor taal of rekenen of gym;
- geen ruzie maken met hun broer of zus;
- hun modderlaarzen uittrekken bij de voordeur;
- de blokkentoren van hun kleine broertje laten staan;
- vertellen wat ze op school hebben meegemaakt.

Goed voor het zelfvertrouwen!

Elk kind haalt wel eens iets uit dat niet door de beugel kan. Daar mogen ouders gerust wat van zeggen. Kinderen vragen om duidelijke regels en grenzen.

Maar voor kinderen moet het óók duidelijk zijn wanneer ze iets goed doen. Als een kind z'n best doet op school, dan straalt ie als u daar van leuks van zegt. En als een kind een handje helpt bij het opruimen of zonder tegensputteren een boodschap voor u doet, dan werkt een pluim als een aanmoediging om vaker een handje te helpen.

Maar een pluim doet méér.

Een pluim geeft een kind ook een gevoel van zelfvertrouwen. Daar zie je kinderen van groeien.

Pluimen geven. dat is pas écht opvoeden!

Pluimen geven: hoe doe je dat?

Een pluim of complimentje geven is helemaal niet zo moeilijk. De makkelijkste manier: kijk wat je kind doet en zeg daar iets aardigs over.

Bijvoorbeeld: 'Je hebt de boodschappen al voor me in de kast gezet. Dat vind ik fijn.'

Of: 'Ha! Je bent op tijd binnen voor het eten, daar ben ik blij mee!'

Sommige ouders belonen hun kinderen niet met pluimen, maar met geld of iets lekkers. Dat kan ook wel goed werken, maar kinderen worden op den duur afhankelijk van dat soort beloningen: ze helpen alleen nog maar met afwassen als ze er wat voor krijgen. Er zijn betere manieren:

- zeg eens iets aardigs tegen je kind;
- geef 'm een knipoog of een zoen;
- geef 'm een knuffel of een aai;
- lees een verhaal voor als beloning.

Als kinderen vaak een pluim krijgen...

- wordt het duidelijk voor ze wat ze wél mogen en wat niet. En dat is voor kinderen een veilig gevoel;
- slapen ze 's nachts beter, omdat ze zich veilig en zeker voelen;
- doen ze misschien op school beter hun best;
- hoeven ze niet op andere manieren te proberen aandacht van u te krijgen;
- zie je ze gewoon af en toe een beetje groeien;
- gaat u ze zelf ook aardiger vinden.

Waar krijgt UW kind een pluim voor?

Houdt vandaag eens een uur lang ongemerkt uw kind in de gaten. Kijk eens naar alles wat hij doet. Probeer die dingen ook op te schrijven. Bent u na een uur klaar, lees dan alle dingen die uw kind gedaan heeft, nog eens na:

- welke dingen vond u niet goed, of vervelend?
- welke dingen kunt u nog net door de vingers zien?
- en waarvoor had u uw kind eigenlijk best een pluim mogen geven?

Als u dat zo bijhoudt en opschrijft komt u er vast achter dat uw kind heel wat dingen doet, waarmee uw kind een pluim verdient. En eigenlijk verdient u er dus ook een, want als uw kind zoveel aardige dingen doet, doet u het óók best aardig!

Tips voor het geven van pluimen

1. Prijs uw kind zoveel mogelijk voor de dingen die uw kind goed doet;
2. Geef zo min mogelijk aandacht aan dingen die uw kind niet goed doet;
3. Pluimen werken pas echt als ze regelmatig gegeven worden: geef minstens 10 keer per dag een complimentje, een schouderklopje of een knipoog;
4. Als u uw kind een pluim wilt geven, doe 't dan meteen. Wacht niet tot morgen, dan begrijpt het kind niet meer waar uw aardige opmerking op slaat;
5. Reageert uw kind 'raar' op een pluim? Misschien moet uw kind er even aan wennen. Geef 't niet op: blijf pluimen geven;
6. Als u een pluim geeft, wees dan zo eerlijk mogelijk. Niet overdrijven, dat hebben kinderen snel door;
7. Kunt u echt niets bedenken waarvoor uw kind een pluim verdient? Kijk dan eens af en toe, rustig, naar wat uw kind allemaal doet;
8. Als u pluimen uitdeelt, sla u zelf dan niet over: u doet immers óók uw best.

Bijlage 4: Angsten van het kind

Onderstaande informatie geschreven door Aziza Baabi kan als achtergrondinformatie gebruikt worden bij moeders die angstig en/of over beschermend zijn. Het hieronder genoemde bingospel (afkomstig uit een themadoos *Angsten* van de Stichting Spel en Opvoeding) gebruiken de trainers niet in deze vorm. Onder andere omdat hier genoemde voorbeelden van dagelijkse gevaren in het leven van kinderen “toen en nu” niet altijd herkenbaar zijn voor migrantenmoeders.

Informatie overbrengen

Angsten van je kind, hoe ga je hiermee om?

Angsten hebben te maken met het zich onvoldoende veilig voelen. De ouders zijn verantwoordelijk voor de veiligheid van de kinderen. Zeker als je kinderen nog heel klein zijn. Als ouder probeer je ervoor te zorgen dat er niets met je kind gebeurt.

Toch kun je niet alles voorkomen en als er dan toch wat gebeurt, voel je je vaak schuldig.

- Een kind moet leren omgaan met gevaren.
- Zolang een kind de gevaren nog niet ziet, moeten de ouders ervoor zorgen dat er niets gebeurt. Langzamerhand moet het kind zelf de gevaren gaan zien. Hij/zij moet zichzelf kunnen redden in gevaarlijke situaties. Dit proces gaat langzaam; dit kan niet van de ene op de andere dag. Als ouder moet je steeds meer je grenzen verruimen, het kind wat meer loslaten. Het verbieden en controleren wordt dan minder.
- Als ouder moet je de grenzen aangeven. Je wijst op de gevaren en geeft uitleg. Samen met het kind zoek je naar mogelijkheden om gevaren te voorkomen. Bijvoorbeeld: je legt uit dat de weg oversteken gevaarlijk is, dat er snel auto's kunnen aankomen en dat je goed rechts en links moet kijken voordat je oversteekt. Zorg dat je de uitleg geeft op het niveau van het kind, zodat je kind het goed begrijpt.
- Uiteindelijk is het ook niet goed om een kind teveel bescherming te geven. Het kind blijft dan te afhankelijk van de ouders, het leert niet zichzelf te redden. Het is altijd heel vervelend als er iets gebeurt, maar kleine ongelukjes zijn leerzaam. Niet met andere kinderen mogen spelen is voor een kind heel erg. Het is belangrijk dat ze met elkaar kunnen spelen, ook al loop je dan soms risico's.
- Wat je aan een kind zelf kunt overlaten is altijd afhankelijk van de leeftijd van het kind, maar ook van de ontwikkeling van het kind. Het ene kind is het andere niet; probeer dat te accepteren. En ook jij bent gewoon zo. Het is goed om je angsten te uiten, net zoals bij verdriet of woede. Houdt het niet in, laat je emoties zien, maar liever niet te veel aan je kind. Je kunt je angsten ook uiten door erover te praten en dat zou met het maatschappelijk werk kunnen zijn. Breng je angsten het liefst niet over op je kind. Probeer met kleine stapjes grenzen te verleggen.

Bingospel *Wat heb je vroeger als kind gehad?*

Medicijnen opgegeten	Door glazen deur gevallen	Been/arm opengehaald aan prikkeldraad	Arm/pols gebroken	Met fiets gevallen
Verslikt in voorwerp	Zich met mes gesneden	Vingers tussen de deur	Voeten tussen spaken	Van paard gevallen
Tijdens gymles letsel opgelopen	Verbrand door hete vloeistof	Verwond aan gereedschap	Van draaimolen gevallen	In bad onderuit gegleden
In spijkers/glas getrapt	Letsel met rolschaatsen opgelopen	Gevallen met glazen voorwerp	Van de trap gevallen	Vingers gebrand
Brand door spelen met vuur	Gat in hoofd gevallen	Uit boom gevallen	Tand door de lip	Door hond gebeten

Bijlage 5: Valkuilen binnen de opvoeding⁵²

Dwingen

In de opvoeding heeft dwang vrijwel altijd een averechtse uitwerking: een kind wat gedwongen wordt, komt in verzet. Prettiger is het als je relatie met je kind niet gepaard gaat met dwang. Zowel jij als je kind zal het prettiger vinden iets voor de ander te doen uit vrije keuze, omdat je om elkaar geeft. Als je voldoende gezag hebt, zal het kind gehoor geven aan jouw opdrachten. Mogelijk moppert het kind er wel over, maar zolang het kind je gezag als ouder respecteert en accepteert, mag dat best. Je hebt dan geen machtsmiddelen nodig.

Machtstrijd

Van dwingen is het altijd maar een klein stapje naar een machtsstrijd. Wanneer iemand zijn wil oplegt aan een ander, en daarbij nauwelijks met die ander rekening houdt, dan oefent hij macht uit over die persoon. Er kan macht uitgeoefend worden door gebruik van geweld; lichamelijk en/of geestelijk en materiële zaken (bijvoorbeeld inhouden zakgeld). De relatie tussen ouders en een kind kan het karakter krijgen van een machtsstrijd, waarbij de macht zowel kan liggen bij de ouder als het kind. Het kind kan zaken afdwingen door bijvoorbeeld in te spelen op de zwakke plek van de ouder; bijvoorbeeld door kritiek op haar gekke moeder (zij is overspannen geweest) of ruzies te forceren waar moeder niet tegen kan; te dreigen met weglopen of suïcide. Het kind dwingt het af dat ze haar zin krijgt. Kleine kinderen kunnen macht uitoefenen door bijvoorbeeld niet te eten of niet te slapen. Iemand die macht uitoefent, heeft steeds iemand tegenover zich die zich machteloos voelt.

Geen ontwikkelingsruimte bieden

Voor de individuele ontwikkeling van een kind is het belangrijk dat het leert wie hij/zij is; leert om los te komen van zijn ouders en op eigen benen te staan. Juist het loslaten van een kind is één van de moeilijkste taken in de opvoeding. Neiging van ouders is om hun kind te beschermen, wanneer het overbescherming wordt, perken ze daarmee hun kind in. Deze kinderen zijn sterk afhankelijk van hun ouders, later van anderen of de ander in een relatie. Het kind heeft dan niet geleerd voor zichzelf op te komen, vertrouwen in zichzelf te hebben. Een kind wat geen vertrouwen krijgt van ouders, leert niet om vertrouwen in zichzelf te hebben en heeft een verhoogd risico op gepest worden. Ouders geven globaal de grenzen van gedrag aan, maar het kind moet wel de mogelijkheid krijgen om zelf ontdekkingen en ervaringen op te doen.

Achtervolgen en controleren

Relaties zijn gebaseerd op vertrouwen. Als je een kind vertrouwt en gelooft wat hij zegt, laat dat dan duidelijk merken. Dat moedigt het kind aan om eerlijk te zijn. Als eerlijkheid wordt bestraft, dan zal het kind niet zo makkelijk meer de waarheid vertellen. Beter is het om oneerlijkheid te bestraffen. Wanneer ouders hun kinderen voortdurend controleren, hun gangen nagaan en geen ruimte geven, waardoor kinderen heel weinig ruimte voor zichzelf hebben, kan dat kinderen aanzetten tot bijvoorbeeld liegen, reden waarom ouders hun kinderen weer meer gaan controleren.

Waarschuwen

Waarschuwen voor gevaar: pas op, dat is heet; pas op: daar komt een auto aan, doe je als ouder regelmatig. Regelmatig komt het ook voor dat een ouder tegen een kind zegt dat hij moet ophouden

---

⁵² Deze bijlage is overgenomen uit de eerste druk (1988) van "En als we nou weer eens gewoon gingen opvoeden" van Gitty Feddema en Aletta Wagenaar. De laatste herdruk is verschenen in juli 2010 bij uitgeverij Spectrum Houten.

met zeuren en eraan toevoegt: ik waarschuw je hoor! Echter, heel veel waarschuwen zonder daar daadwerkelijk bij op te treden, verliest volledig zijn kracht als het geen betekenis heeft.

Dreigen

Het heeft geen zin als je niet bereid bent of niet de mogelijkheid hebt, om dat wat je zegt ook te doen. Dreigen en veel waarschuwingen zijn een zwaktebod. Iemand met gezag heeft dreigen helemaal niet nodig; het kind zal dan zijn gedrag aanpassen omdat hij dat geleerd heeft, ook al moppert hij dat je streng bent. Je hoeft dan niet te schreeuwen of te schelden en je hoeft je kind geen angst aan te jagen.

Schreeuwen en schelden / versterken van gedrag

Wanneer een kind ongewoon verdrag vertoont, bijvoorbeeld zeurt om een ijsje, en vader geeft op een gegeven moment toe aan het zeuren, dan versterkt hij het zeurende gedrag: het heeft immers effect.

Verwennen

Als je je kind alles geeft wat hij vraagt en meer, neemt hij dat als vanzelfsprekend aan. Hij vindt het normaal dat hij alles krijgt en verwacht dat ook, altijd en overal. Het kind wordt boos als hij niet krijgt wat hij wil, wat leidt tot conflicten met anderen. Verwende kinderen zijn zelden tevreden. Bijna iedereen krijgt een hekel aan verwende kinderen.

Nee durven zeggen en nee willen horen

Veel ouders die klachten hebben omdat hun kind niet wil luisteren, blijken zelf ook moeite te hebben met nee horen en nee accepteren. Vaak zijn het mensen die niet kunnen omgaan met kritiek. Als de ouder zich bij kritiek afgewezen zal je zo'n gevoel ook gemakkelijk krijgen in situaties waarin je als opvoeder 'nee' moet zeggen tegen je kind. Een opmerking tegen je kind, zoals 'jij bent vervelend' is vaag. Duidelijker is 'ik wil dat niet hebben', waarbij je *dat* invult.

De waarom vraag

De waarom vraag kan gemakkelijk opgevat worden als een aanval of een beschuldiging. De ander kan dan in de verdediging schieten. Op sommige vragen is geen antwoord te geven, zoals: 'Waarom gooi je dat glas melk nu om?'. De waarom vraag leidt nogal eens tot onduidelijkheden en wrijvingen omdat de vraag vaak wijst in de richting van het zoeken of aanwijzen van een schuldige. Duidelijker is vragen naar de bedoeling van iets in plaats van: Waarom kijk je niet uit (omgooien melk), bijvoorbeeld: Hoe komt dat nou?

Vage boodschappen

Vage boodschappen geven niet duidelijk aan wat je van de ander verwacht of wilt; 'stel je niet zo aan, kun je niet gewoon doen, gedraag je.'

Naar de bekende weg vragen

Als een situatie echt duidelijk is, moet je niet gaan vragen of het kind dat gedaan heeft. Dan constateer je dat.

Bijlage 6 Top 10 Tips voor ouders

Bron: www.duimelotzenderen.nl/Welkom+bij+Duimelot/Triple+P

1. Als je kind iets wil vertellen of laten zien, stop dan even waar je mee bezig bent. Geef je kind even de aandacht die hij nodig heeft. Een minuutje is vaak al genoeg. Korte momenten van echte aandacht maken dat je kind zichzelf beter leert vermaken en minder negatief om aandacht gaat vragen.
  2. Wees gul met lichamelijke affectie - kinderen houden er van om aangeraakt en geknuffeld te worden en vaak te horen hoe lief je ze vindt.
  3. Voer regelmatig gesprekjes met je kind. Praat over dingen die zijn interesse hebben. Vertel ook over wat jij als ouder die dag hebt meegemaakt.
  4. Prijs je kind vaak en zeg erbij wat je goed vindt in zijn gedrag. Bijvoorbeeld 'dank je wel dat je meteen je speelgoed opruimde toen ik dat zei.' Een complimentje met uitleg zorgt ervoor dat je kind dit gedrag vaker zal vertonen.
  5. Zorg voor activiteiten die je kind boeien zodat hij of zij ook leert om zelf te spelen. Bijvoorbeeld klei, kleurplaten, blokken, bordspelletjes, verkleedkleden enz. Kinderen die lekker bezig zijn zullen veel minder lastig zijn.
  6. Leer je kind nieuwe vaardigheden door ze zelf eerst voor te doen. Bijvoorbeeld, hoe je iets op een beleefde manier kunt vragen. Stimuleer je kind om het daarna zelf te proberen. Prijs je kind als dat lukt.
  7. Stel duidelijke huisregels op zodat je kind weet hoe hij zich moet gedragen. Betrek je kind bij het opstellen van regels. Bespreek ook met elkaar wat de consequenties zijn als regels worden overtreden.
  8. Als je kind ongewenst gedrag vertoont, blijf dan zelf rustig. Zeg dat je kind moet stoppen met zijn gedrag. Vertel ook wat hij in plaats daarvan kan doen. Bijvoorbeeld 'stop met dat geruzie over de computer. Jullie kunnen om de beurt gaan.' Prijs je kind als hij de instructie opvolgt. Als je kind niet luistert en doorgaat met zijn gedrag moet er een consequentie volgen.
  9. Wees realistisch in wat je van je kind verwacht. Je mag redelijk gedrag van je kind verwachten, maar verwacht niet dat je kind perfect is. Iedereen maakt fouten en de meeste kinderen doen dat niet expres.
  10. Wees ook realistisch in wat je van jezelf als ouder verwacht. Opvoeden kost veel energie en ideale ouders bestaan niet. Zorg voor rust en ontspanning voor jezelf. Dan is het ook makkelijker om tegemoet te komen aan de behoeften van je kind.
- Meer informatie over positief opvoeden is te vinden op www.triplep-nederland.nl en op www.positiefopvoeden.nl

Bijlage 7 Evaluatie Somalische moeders

Er is een extra evaluatie gehouden in het kader van de ontwikkeling van deze training.

Daarbij zijn veertien deelnemers aanwezig afkomstig uit twee trainingen. Zes ervan voeden hun kinderen op zonder hun man. Tevens zijn er twee vrouwen grootmoeder die kleinkinderen opvoeden, waarvan de ouders niet aanwezig zijn. Bram Tuk is gespreksleider, trainster Keen Mahamed en een tolk zijn eveneens aanwezig.

Deze evaluatie is als bijlage toegevoegd omdat:

- 1. Hij laat zien wat het rendement kan zijn van een dergelijke training en daarmee het nut aantoont.*
- 2. De thema's die genoemd worden bij de vraag wat moeders lastig vinden, komen overeen met wat bekend is uit de onderzoeksliteratuur van opvoeding in migrantengezinnen.*

Ondanks duidelijke communicatie vooraf en een passend tijdstip begint het gesprek een uur te laat. Vanuit de gespreksruimte zien we lang van te voren de vrouwen zich groeperen. De tolk zegt hierover: 'Somaliërs zijn net Gnoe's die een rivier oversteken. Pas als de groep groot genoeg is wagen ze de oversteek. Dat is veiliger.' Tijdens het gesprek blijven er vrouwen binnenkomen en weer vertrekken. Een enkel keer is dat geen deelnemer, maar zijn het jongere vrouwelijke familieleden van de deelnemers. Ook zijn er een aantal kleine kinderen en zuigelingen. We nemen het gesprek niet op omdat de trainers dat afgeraden hebben. Deelnemers zouden daar vermoedelijk negatief op gereageerd hebben.

Na een uitgebreide en informele voorstellingsronde starten we het gesprek over wat de deelnemers geleerd hebben. Dit duurt ongeveer een uur. De gespreksleider stuurt het gesprek maar zeer beperkt. Deze gespreksvorm sluit aan bij de vorm van de eerdere bijeenkomsten en is voor deze groep vrouwen natuurlijker. Teveel structuur in dit gesprek zou de interactie en spontaniteit afremmen wat de authenticiteit zou kunnen verminderen. Hieronder volgt een samenvatting van dit gesprek.

Wat hebben de moeder geleerd?

Centraal staat de vraag wat de moeders hebben geleerd tijdens de cursus. We hebben hier veel geleerd. We weten nu dat er een andere cultuur is en dat je je daaraan moet aanpassen omdat je anders vastloopt. We willen graag aarden hier. We hebben over andere manieren van opvoeden gehoord. In Somalië regeert de harde hand, hier voed je op door praten met je kinderen. Op de vraag of je dat "zomaar" in een cursus kunt leren antwoordt een deelnemster: 'Niet alles kun je zomaar leren, maar bevriend raken met je kinderen dat kan wel.'

- Niet te impulsief zijn, maar bij boosheid eerst tot rust komen en goed overbrengen/uitleggen wat je van je kind verwacht.
- Veel beter op de tijd letten. Bij afspraken, maar ook in huis wat meer een vast ritme volgen. Dan zijn kinderen ook minder vermoeid als ze vroeg op moeten staan.
- Dat iedere leeftijd een andere aanpak vraagt. Grotere kinderen vragen veel meer uitleg.
- Dat meisjesbesnijdenis geen voorschrift is in de Koran en dat je dat dus niet meer hoeft te doen.
- Als ouder niet alles aan de school overlaten, maar echt samenwerken.
- Consequent zijn, je kind als het zeurt niet altijd z'n zin geven.
- Kinderen niet de hele dag naar televisie laten lijken.
- Dat als jij zelf wat minder opvliegender bent, je kinderen ook rustiger worden.
- Kinderen in waarde laten en niet vernederen.
- Op andere manieren straffen. Minder hardhandig straffen.

Een moeder zegt dat ze nu minder slaat. 'Gewoon in de hoek zetten kan ook' en 'ik merk dat als ik nu het woord straf gebruik dat al genoeg is.'

Een andere moeder: 'In Somalië voedt ook je buurman jouw kinderen op. Als een kind van school gestuurd wordt, wordt hij onderweg al aangesproken. Hier doen anderen dat niet, ook niet in het asielzoekerscentrum. Hier ben jij zelf verantwoordelijk.'

Spontaan vertelt een moeder dat het belangrijk was dat de trainsters ook hun eigen ervaringen als moeder in Nederland wilden vertellen. Ze vindt dat heel belangrijk omdat dat de training geloofwaardiger maakt. 'Ze maken hetzelfde mee als wij.'

Vraag van de trainster: Wat zouden we volgende keer anders moeten doen:

- Nog vaker van tevoren langskomen, aan de deur kloppen.
- Langs alle kamers gaan; nu kent niet iedereen je en doet niet mee.

De trainster geeft aan dat wel gedaan te hebben, maar blijkbaar niet genoeg

- Maar in het algemeen blijken de deelnemers "gewoon heel positief" en geven aan veel geleerd te hebben.

Op de vraag wat de vaders vinden van de cursus vertellen de vrouwen dat ze ook met hun mannen praten over wat ze tijdens de cursus horen. Ze vinden het ook belangrijk om dat te doen omdat ze hopen dat ze meer met de mannen kunnen samenwerken in de opvoeding. Ze vinden de cursus ook belangrijk voor mannen.

Welke onderwerpen vinden de moeders lastig?

De moeders zijn tijdens het hele gesprek zeer positief over de training. Het is niet onwaarschijnlijk dat ze ook sociaal wenselijke antwoorden geven. Om na te gaan welke onderwerpen lastig blijven, vraagt de gespreksleider wat ze binnen de opvoeding vreemd vinden in Nederland. De antwoorden gaan niet alleen over opvoeding, maar komen wel overeen met wat voor veel migranten onderwerpen zijn waar zij moeite mee hebben:

- Dat jongens en meisjes vrij met elkaar omgaan. Een meisje van tien dat al een vriendje heeft vindt een van de deelnemers heel vreemd.
- De vanzelfsprekendheid van uit huis gaan van achttienjarige Nederlandse kinderen.
- Homoseksualiteit.
- Dat kinderen niet vanzelfsprekend voor hun ouders zullen zorgen.
- Dat ouderen geïsoleerd van hun familie wonen.

Conclusie

Er zijn veel moeders naar deze bijeenkomst gekomen. Het groepsgesprek maakt duidelijk dat de deelnemers door de training kennis hebben gekregen van specifieke Nederlandse opvoedingswaarden en normen. Ook benoemen de moeders veel nieuwe opvoedingsvaardigheden die zij geleerd hebben en gebruiken in de opvoeding. Het effect ervan op hun zelfvertrouwen is niet besproken, maar de moeders lijken door de onbevangenheid waarmee zij hun ervaringen delen, zelfbewust met het opvoeden aan de gang te zijn. Die onbevangenheid is ook zichtbaar als zij de onderwerpen noemen die zij lastig blijven vinden. Voorzichtig kan geconcludeerd worden dat de training hen heeft geleerd te reflecteren en dat zij de intentie hebben om nieuwe opvoedingsvaardigheden in te zetten. Het lijkt alsof bij hen de kloof tussen Nederlands en Somalisch opvoeden kleiner is geworden.

Literatuur

- Abdulrehman, S., Tuk, B. (2006). Somalische jongeren in Nederland; Botsende culturen. *Phaxx 02*, p. 8-10, Utrecht: Pharos.
- Baan, J., Tuk, B. (2008) *Thuis in burgerschap – Praktijkboek en DVD; Sociale integratie en actief burgerschap in het onderwijs*. Utrecht: Pharos.
- Bouwmeester M., Dekovic M., Groenendaal, H. (1998). *Opvoeden in Somalische vluchtelingengezinnen in Nederland*. Assen: Van Gorcum & Comp.
- Degni, F., Pontinen, S. & Molsas, M. (2006). Somali Parents' Experiences of Bringing up Children in Finland: Exploring Social-Cultural Change within Migrant Households [52 paragraphs]. *Forum Qualitative Sozialforschung/Forum: Qualitative Social Research*, vol. 7 nr. 3.
- Feddema G., Wagenaar A. (2010) *En als we nou weer eens gewoon gingen opvoeden*. Houten: Spectrum.
- Hjern, A. & Jeppsson, O. (2005). Sociale steun adequater dan traumagerichte aanpak: geestelijke gezondheidszorg voor vluchtelingenkinderen in ballingschap. *Phaxx 3-4*, p. 15-17. Utrecht: Pharos.
- Hjern A. Jeppsson O. Mental health care for refugee children in exile. I: Ingleby, D (red). *Forced migration and mental health: Rethinking the care of refugees and displaced persons*. New York; Kluwer, 2004.
- Husmann N. & Bakker. I *Positief omgaan met kinderen. Praktijkboek voor ouders en andere opvoeders*. 1985. Dekker van de Vegt/Nijmegen.
- Interne Handleiding oudercursus NIM*. NIM, Nijmegen.
- Janssen, H., Blokland, G., Ligtermoet I. (2006). *Opvoeden en Zo; Draaiboek voor de oudercursus*. NJI Utrecht
- Keulen A. van & Beurden, A. van (2002). *Van alles wat meenemen: opvoedingsstijlen in multicultureel Nederland*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- Klaver, J. & Welle, I., van der (2009). *Vluchtelingenwerk Integratiebarometer 2009. Een onderzoek naar de integratie van vluchtelingen in Nederland*. Amsterdam: Regioplan
- Klaver, J., Poel, P.& Stouten J. (2010). *Somaliërs in Nederland; een verkenning van hun maatschappelijke positie en aanknopingspunten voor beleid*. Regioplan, in opdracht van het ministerie van VROM. Amsterdam: Regioplan
- Kromhout, M. & San, M. van (2003). *Schimmige werelden, nieuwe etnische groepen en jeugdcriminaliteit*. Den Haag: Uitgeverij Boom.
- Mahamed, K. (2009). *Methodiek Opvoedingondersteuning aan Somalische ouders van het Het Inter-Lokaal*. Interne notitie. Nijmegen: Het Inter-Lokaal.

Mehraz A, Halane A., Gasle S., (2009). *Geef me raad. Deskundigheidsbevordering zorgintermediairs geestelijke gezondheid Somaliërs*. Utrecht: Pharos. Zie www.pharos.nl.

Mensinga Wieringa, E. (2004). *Kindermishandeling op het AZC "Het zal mij een zorg zijn"*. Leiden: TNO Preventie en Gezondheid.

Moors J.A., Reek Vermeulen, E. van den & Siesling, M. (2009). *Voedingsbodem voor radicalisering bij kleine etnische groepen in Nederland, een verkennend onderzoek in de Somalische Pakistaanse, Koerdische en Molukse gemeenschappen*. IVA: Tilburg.

Nieuwhof, A. (2004). *Somalische ouders centraal: de aanpak in het project Ondersteuning Somalische gezinnen*. Gouda: JSO expertisecentrum.

Pels, T., Gruijter, M. de (red.) (2005). *Vluchtelingengezinnen: opvoeding en integratie. Opvoeding en ondersteuning in gezinnen uit Iran, Irak, Somalië en Afghanistan in Nederland*. Assen: Van Gorcum.

Pels, T., Distelbrink, M. & Postma, L. (2009). *'Opvoeding in de migratiecontext. Review van onderzoek naar de opvoeding in gezinnen van nieuwe Nederlanders'*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Reek, E.W.A. van den (2001). *Somaliërs en integratie, een profielschets*. Tilburg: Wetenschapswinkel, Katholieke Universiteit Brabant.

Scuglik, D.L., Alarcón, R.D. (2005). Growing up whole: Somali children and adolescents growing up in America. *Psychiatry*, 2, nr. 8, 20-31

Sokal, D. (2001). *Psychische problemen van asielzoekerskinderen in de leeftijd van 4 tot en met 12 jaar*. Scriptie sociale geneeskunde. Utrecht: NSPH.

Sproet, M., Tuk, B. (2007). 'De jeugd van tegenwoordig; gezondheidsachterstanden bij jongeren en maatschappelijke gevolgen'. In D. Engelhard, D. (red.). *Met kennis van feiten*. Utrecht: Pharos.

Tillaart, H. van den, Olde Monnikhof, M., Warmerdam, J. & Berg, J. van den (2000). *Nieuwe etnische groepen in Nederland. Een onderzoek naar vluchtelingen en statushouders uit Afghanistan, Iran, Ethiopië, Eritrea, Somalië en Vietnam*. Nijmegen: ITS.

Tuk, B. (2005). *Gezondheid, veiligheid en ontwikkelingscondities van jonge asielzoekers*. Kennisdocument. Utrecht: Pharos. Zie www.pharos.nl.

Verduijn, M. (2006). *Over-leven in Nederland: een kwalitatief onderzoek naar hoe asielzoekers en professionals de Nederlandse leefsituatie van asielzoekerskinderen ervaren, met het oog op integratie*. Doctoraalscriptie algemene pedagogiek Rijksuniversiteit Groningen. Utrecht: Pharos.

Warsame, A, Keulen, A. van (1998). *Somalische ouders over opvoeden in Nederland*. Utrecht: Mutant, FSAN: Amsterdam

